

AZ 1945-ös FÖLDREFORM VÉGREHAJTÁSA

SÁNDORFALVÁN

T ó t h F e r e n c n é

S Z E G E D

1963.

Sándorfalvát,¹ "Magyarország legszegényebb faluját" 1879-ben alapította Őrgróf Pallavicini Sándor, a Mindszent-Ányási-Hitbizomány ura. A nyilvánosság előtt emberbaráti cél vezette az Őrgróft falutelepítési szándékában: hajlékot, megélhetést biztosító földet adni az algyői és szegedi árvizsújtotta lakosságnak. Valójában azonban inkább a telepítéssel várható napszámos munkaerőre számított az uradalom.

Először az algyői hajléktalanok telepedtek le. 588 algyői lakos szerződik, ezek részére 300 holdat jelölnek ki házhely céljára, egyenként 600 n.öles telekkel. Az algyőiek tulnyomó része azonban nincs megelégedve a szerződéssel, s a majdnem 600 lakosból csak 74 család marad, a többi visszatelepszik Algyőre. A 74 család háza 1880-ban felépül. Ebben az évben előljáróságot kap a község. Igen sokan telepednek le a faluban a szegedi árvizkárosultak közül, 1882-ben már a helybeli lakosság 60 %-át ők teszik ki. Ingyen házhelyet kapnak s 3 holdas haszonbérletet. Különben a házhellyel rendelkező falusi lakosok részére az uradalom 600 holdat parcelláz fel 3 holdas bérletekben - ezzel is lekötöni kívánja a munkaerőt.

A falu a telepítés után 10 évre gyógyszertárat kap, majd megszervezik az uralkodó osztály helyi képviselői számára az elengedhetetlen csendőrorst is.

A falu területe a telepítés éveiben 2261 kh, lakossága 1880-ban 3394 fő. 40 év múlva, 1920-ban /a tárgyalt időszakunk kezdetén/ a területe valamivel több, mint 5 és fél ezer kh, a lakosság száma 5639 fő, 99,5 %-a magyar anyanyelvű, a többi szerb és német, ez utóbbiak főleg az iparosok között vannak. Ez a szám marad lényegében a felszabadulásig, ami azt mutatja, hogy a természetes szaporodás mellett állandó elvándorlás tapasztalható, főleg Szeged a vonzási központ,² mivel ott több munkaalkalom kínálkozik. A városba került parasztfiatalok egy része ipari szakmát tanul. A városba szakadtak azonban sohasem szakadnak el egészen a falutól, visszahúzza őket a falu, nem utolsósorban az esetleg várható csekélyke örökség. A faluba visszatért városiak egy része növeli a falusi kisiparosok számát, más részük újra a földet műveli.

A lakosság és a község legfőbb törekvése - legnagyobb gondjából fakad - a földszerzés. Erre azonban nincs mód, mert a nagybirtok - a Pallavicini-féle hitbizomány - ennek útját állja. Ezzel magyarázható az az egészségtelen földbirtokmegoszlás, amely az egész megyét, de különösen Sándorfalvát jellemzi. Érdekes megemlíteni, hogy amikor a vármegyei alispán 1922-ben felhívja a községet, hogy a községi közvagyonból vitézi telkeket hasítsanak ki, s azokat a vitézi szék rendelkezésére bocsássák, az előljáróság föld hiányában a felhívásnak nem tud eleget tenni.³

A földinség és a szegénység által fojtogatott sándorfalvi parasztságon nem sokat segített az 1920-as földrendezés sem. Ismeretes, hogy a Nagyatádi-féle földreform országosan sem elégítette ki a szegényparasztság földigényét, hiszen a reformnak ez nem volt célja.

A sándorfalvi községi képviselőtestület 1922. március 13-án megtartott közgyűlése foglalkozik annak a bizottságnak a megalakulásával - elég későn -, amely majd hivatott lesz az őrgróf Pallavicini Alfonz Károly mezőgazdasági földbirtokára az 1920:36.tc.alapján megindított megváltási eljárást lefolytatni. A község a Pallavicini birtokból azt a részt igényli, "amely Sándorfalva község különfekvő, az uradalomba beékelte területét körülveszi, a bemutatott térképen feltüntetett, a szegedi határ, a Tisza folyó és az algyői vasutöltés által határolt 15 ezer kh területet, minden rajta lévő erdőkkel és gazdasági épületekkel."⁴

A megállapítandó árat pénzben és gabonában teljesítené a község és a földhöz jutó lakosság egyaránt.

A faluban több, mint 900 földigénylő jelentkezett. A földek tulajdonbavétele, ill. használata sokáig váratott magára. 1922. augusztus 29-én a községi jegyző a képviselőtestület közgyűlésén előterjesztette a földigénylők kérelmét: mivel a földosztás előmunkálatai már befejeződtek, az ősszel szeretnék megművelni a földjeiket. A földek tényleges átadása azért is vált volna

sürgőssé, mert az érdekeltek körében nagy volt a nyugtalanság, ti. olyan hír terjedt el a faluban, hogy a földnélküliek között kiosztott egy-egy holdas kishaszonbérleteket az év végén megszüntetik. A közgyűlés ezért úgy határozott, hogy az általános hangulatra való tekintettel odahat, hogy a reformot véglegesen befejezzék /ez év/ 1922. őszéig. Amennyiben ez nem lehetséges, akkor a földnélküli igénylők között egy-egy holdas kishaszonbérleteket osztanak az 1923. gazdasági év végéig, s ugyancsak az 1923-as gazdasági év végéig meghosszabbítják a földnélküliek között már kiosztott egy-egy holdas kishaszonbérleteket.⁵

A földek birtokbaadása azonban nem következik be 1922 őszén. 1923. február 27-én a közgyűlés ismételten felkéri a M.Kir.Földbirtokrendező Biróságot /OFB-t/, hogy Sándorfalva községre vonatkozóan a földreform munkálatait, illetve a földek kiosztását és birtokbaadását még a tavasz beállta előtt keresztülvigyék, hogy a földnélküli lakosság azokat már tavaszi munkálat alá vesse.⁶

A sándorfalviak méltán elégedetlenkedtek a reform végrehajtásának elhúzódásán. Az elégedetlenségüknek nyilván hangot is adtak, mert az OFB tárgyalásain "a földigénylő sándorfalvi lakosok ellen kifogások merültek fel."⁷

Az uraságnak természetesen nem volt szimpatikus a földreform. Ahogyan országosan, úgy itt is az volt a cél, hogy a végrehajtás ne hozzon a nagybirtoknak károsodást, ugyanakkor az olcsó munkaerőt lekösse.

Ahogy az uradalomnak nem volt érdeke a föld-
nélküliek kielégítése, a földreform gyors végrehajtása,
ugyanakkor a község érdekét sem tekinti "szivügyének".
Az 1923. júliusában tartott képviselő-testületi közgyűlés
jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk erről: "A község
által bejelentett szántóföld és legelő igénylésénél az
eljárást folytató bizottság aziránt érdeklődik, hogy ha a
földterületet nem a leadandó vagyonszállás-földből kapná
meg, akkor hogyan akarja megszerezni, ill. annak megváltá-
sát hogyan egyenlítené ki, miután a tárgyalások a megvál-
tást szenvedő őrnagy Pallavicini Alfonz ur ömértósága hit-
bizományának képviselőjében megjelent dr. Polgár Péter
ügyvéd ur úgy nyilatkozott, hogyha a község igénylése nem
a leadandó vagyonszállásból nyerne kielégítést, úgy a meg-
váltani óhajtott szántó holdját 1,200.000 Kr, a legelő
holdját 500.000 Kr árban azonnali készpénzfizetés mellett
hajlandó az uradalom átadni a községnek."⁸ Ha a községnek
nem állna módjában a készpénzfizetés, haszonbérletről is
lehet szó, ez esetben a haszonbért szántó után holdanként
2 és 1/2 q buza, a legelő után holdanként 1,5 q búzában
állapították meg. - A község azonban ragaszkodott ahhoz,
hogy a szántó- és legelőterületet a vagyonszállás címén
leadandó földterületből kapja meg. Ha erre nem lett volna
mód, anyagiak hiányában kénytelen lett volna lemondani az
igénylésről.⁹

Az igénylők az OFB földeket végül is csak 1926-
ban vehették birtokukba. Az uradalom földjéből 928 személy

2546 kh-hoz jutott.¹⁰ A teljesen földnélküliek 2 kh-t kaptak, a kevésföldűek birtokát 5 kh-ra egészítették ki, az önálló iparosok 1 kh-t kaptak. A 2546 kh kiszakítás nem csorbitotta meg különösképpen a nagybirtokot, de nem teremtett életképes parasztgazdaságokat sem.

Az igénylők általában többre számítottak, sok igénylő pedig egyáltalán nem jutott földhöz. A földéhség tehát nem szűnt meg korántsem. Saját földje a belterületieknek alig volt. Mindenki, még az értelmiségiek is az uradalomtól bérelték földet, összesen 3000 hold bérletet birtak a hitbizománytól. Egy-egy "reformföldes" 1-3-5 kh-hoz jutott.¹¹

Az uradalom elsősorban azokat a földterületeket adta át, amelyek a föld rossz minősége miatt kellő hasznot nem hoztak.

Földosztás a következő birtoktesteken történt: a Reisinger-bérleten, ahol a nagybérlőnek meghagyták a föld javát, a rosszabbját kiosztották, kb. 80-100 holdat; felosztásra került a Varga-bérlet már "lehetősebb" jó közepes földje - ahogyan visszaemlékeznek a földhözjuttatottak. A Varga-bérlet közelebb is volt a faluhoz, a legközelebb eső területe 3 km-re, míg a Reisinger-bérlet legtávolabbi része 8 km-re esett a faluban lakó földigénylőktől; osztottak a Csikó-járásban, itt vegyesen volt jó, közepes és gyenge föld; a Kapca-széken közepes minőségű; Bodorszéken könnyű-homokos; a Rongyos-dülőben, ahol nagyon gyenge minőségű földet osztottak.¹² A vi-

szonylag gyenge minőségű földért magas árat, - mint országosan - a kat. h. tisztajövedelem után 60 P-t kellett fizetni. Az uradalom jó áron megszabadult a gyenge minőségű földektől. Az ilyen magas vételár mellett a "szerencsés" földhözjutottak felszerelést, állatállományt már alig tudtak vásárolni. Jelentős részük a fizetési kötelezettségüknek sem tudott eleget tenni. Ha 2 félévi hátralékuk volt, kilakoltatás várt rájuk. Néhány év alatt a reformföldések száma Sándorfalván is jelentősen csökkent, sokan lemondtak a földről, főleg 1928. után, amikor sor került volna a vételár fizetésére.

Az ujonnan földhöz jutottak földjei különben nem Sándorfalvához, hanem Sövényházához tartoztak. Ügyesbajos dolgaikkal tehát Sövényházát, az "eszmei községet"¹³ kellett volna felkeresniök, de az messze volt, Sándorfalvának viszont nem volt joga eljárni ilyen ügyekben. 1926-ban éppen ezért a földhöz juttatottak a vármegyei alispántól azt kérik, hogy állategészségügyi, anyakönyvi és mezőrendőri ügyekben soronkívül Sándorfalvához csatolják őket.¹⁴ Az elintézés módjáról nincs iratunk.

A földreformmal egyidőben történt a házhelyek kijelölése és a kishaszonbérletek alakítása is az 1920: XXIX.tc. alapján. Egy-egy házhely nagyságát 500 n.ölben állapították meg. Még 1920-ban 174 igénylő jelentkezett, de az év végén megnőtt a jelentkezők száma, amikor a F.M. 66660/920.sz.r. alapján közölték az igényjogosultság sorrendjét. Az első csoportban /hadirokkantak, hadiözvegyek,

felnőtt hadiárván/ 54 jelentkezőt, a második csoportban /mezőgazdasági foglalkozásu, önálló keresetű, önjögu férfi v. ilyen foglalkozásu törpebirtokos/ 178 jelentkezőt, s a harmadik csoportban /azok a családfők, akik sem az első, sem a második csoportba nem sorolhatók, s kik abban a községben illetékesek, ahol a házhely juttatandó volna, vagy ott legalább 10 év óta laknak, s kiknek állandó tisztességes keresetük van/ 37 jelentkezőt vettek fel.¹⁵

Az elbirálás után házhelyet kapott 140 fő
31 kh területen.¹⁶

Az 1921-ben kiosztott házhelyek még 1927-ben sem voltak telekkönyvezve, emiatt nyugtalanság és zavar volt a házhelytulajdonosok közt. A községi képviselőtestület is sürgeti a telekkönyvezést, vállalja a telekkönyvi hivatal tisztviselőjének a napidiját, a nyomtatvány költségeit is, csak hogy a telekkönyvezést befejezzék.¹⁷

A házhelyek 30 %-a még ma sincs beépítve, ezeken kertgazdálkodás folyik. A kiosztást követő években csak nagyon kicsi, egy, esetleg két helységből álló, nem szigetelt házakat építettek - többre nem tellett. Ezeket a házakat később, főleg a felszabadulás utáni időkben bővítették ki rendes, elfogadható családi házakká.

Az 1920-as földreform tehát nem hozza meg a kívánt változást, ahogyan országosan sem. Féja Géza idé-

zett művében azt mondja, hogy a falu 7 ezer lakosa közül a földbirtokrendezés után is a fele föld nélkül maradt. /A lakosság létszámának a megállapítása nem pontos Féja Gézánál./

Elsősorban a reformföldesek nincsenek megelégedve a kapott földmennyiséggel: megélhetést nem biztosított számukra, ezután is bér munkát kellett vállalniok.

A szegedi rendőrfőkapitányság 1927-ben a belügyminiszterhez küldött bizalmas jelentésében arról számol be, hogy ²Vásándorfalvi előljáróság szerint az OFB által földhözjuttatottak a jogerősen birtokba vett földjeikkel nincsenek megelégedve. Ismeretlen egyének arra izgatják őket, - jelenti a rendőrfőkapitány -, hogy követeljék az ítéletek megváltoztatását. A haszonbérbe vett földeket örökbérletbe akarják kisajátítani. Ennek érdekében az érdekeltek szervezkedtek, a községben csoportosultak, /az őgróf birtokán levő valamennyi községben hasonló a helyzet/ a csoportoknak vezető embereik vannak, akik házról-házra járva agitálnak. A mozgalom vezetői, Dékány János, Bagi Ferenc, Pigniczki Lajos mindannyian kommunisták.

Az "elégedetlenkedők" vezetői dr. Balogh Béla szegedi ügyvéd vezetésével 1927. I. 3-án kihallgatáson jelennek meg a földművelésügyi miniszternél. A miniszter a bajok orvoslása helyett megfenyegeti Balogh ügyvédet, tudatva vele, "több ügyvédet bezáratott már, akik elsze-

dik a szegényembertől a pénzt anélkül, hogy valamit tudnának az érdekükben tenni." A miniszteri figyelmeztetés nem marad üres szó: Balogh Béla ügyvédet egyhónapi fogházra, pénzbüntetésre ítéli a szegedi járásbiróság, de ugyancsak pénzbüntetésre ítéli a vezetők egy részét is.

A rendőrség "éberén" figyeli a sándorfalvi parasztság mozgalmát a földért. A mozgalom mögött kommunistákat keres, kapcsolatba is lép emiatt Hetényi Imre főkapitányhelyetessel.

"Kiderítik", hogy a szervezkedés központjában a kommunista Pigniczki áll. A szervezkedő kisbérlők egy része kommunista érzelmű - mondja a jelentés. Dékány János egy névnapra összejövületen kijelenti, hogy lesz még kommunizmus - Dékány ellen az 1921.III.tc. alapján eljárás indul.

A mozgalom vezetői kapcsolatban állnak a SzDP-vel is, amely megígéri, hogy ügyüket az országgyűlés elé terjeszti majd. 400 aláírást gyűjtenek az elégedetlen kisbérlők, reformföldesek, de az SzDP nem viszi az ügyet az országgyűlés elé.¹⁸

A földreform többek között azt eredményezte, hogy a parasztság kiábrándult a földért folyó harcból. Földéhsége ugyan nem csökkent, sőt talán mélyebbé vált, várta az igazi megvalósuláshoz szükséges politikai feltételeket.

A sándorfalvi parasztság, mielőtt ezek a politikai előfeltételek megteremtődnének a számára, még egy

csalódáson keresztül esik a II.világháboru előtt és a háboru éveiben.

A sándorfalvi birtokviszonyokba betekintést nyujt különben az 1930-as népszámlálás.¹⁹

Sándorfalva gazdasággal rendelkező mezőgazdasági önállóinak száma a gazdaság nagysága szerint 1930-ban²⁰

Gazdaságnagyság	1930
	fő

Birtokos

100-200 kat.hold	1
50-100 "	1
20-50 "	7
10-20 "	52
5-10 "	58
1-5 "	552

ebből:

1	"	-nál kisebb	61
---	---	-------------	----

Együtt: 732

Bérlő

100-200 kat.hold	-
50-100 "	-
20-50 "	2
10-20 "	1
5-10 "	1
1-5 "	46

ebből:

1	"	-nál kisebb	27
---	---	-------------	----

Együtt: 77

Ö s s z e s e n : 809

Ez a nem teljes statisztika is bizonyítja, hogy a birtokosok 75 %-ának 1-5 kh földje volt, szám szerint 598 birtokosnak, s ebből is 88 birtokosnak 1 kh-nál kevesebb földje van, 1930-ban, a földreform végrehajtása után. Az országosnál rosszabb ez a kép, mert országosan a birtokosok 71.5 %-nak van 5 kh-nál kevesebb föld a birtokában. A bérlők tulnyomó többsége, 57 %-a bérelt 1-5 kh földet, ebből 35 %-a pedig 1 kh-nál is kevesebbet. 10-50 kh között mindössze 3 bérlő van. A statisztika még a parasztbirtokon belül is az egészségtelen, szélsőséges kategóriákat jelzi. Kimaradt a statisztikából a teljesen földnélküli parasztnak mintegy 700 főnyi tömege. Igaza van Fájának, aki azt mondja, hogy a falunak legalább 7-8 ezer kh föld kellene.

A falu lakosságának többségére tehát a földtelenség és az inség volt a legjellemzőbb vonás. A pénztelenség és a szegénység különösen az 1929/30-as válság éveiben nyomasztó, amikor a munkanélküliség is fojtogatja a nincstelen földmunkásokat. 1930 februárjában az F.M. tájékoztatja a Minisztertanácsot a munkanélküliségről, amely oly mérvű, hogy a "mezőgazdasági és földmunkáslétszám" széles rétege a legnagyobb nyomorban van.²¹

A jelentés jellemzi néhány megye munkanélküliségét. A megyék közül "kiemelkedik" Csongrád megye, ahol 1930. tavaszán a legsúlyosabb a helyzet, állandó a munkanélküliség a mezőgazdasági és földmunkásság körében, a kubikosok egyáltalán nem tudnak munkához jutni. A kiskundorozsmai járásban - Sándorfalva ide tarto-

zik - már a tél közepén - 1929/1930 - a legnagyobb inségbe került a mezőgazdasági munkások jelentős része. A munkanélkülieket az elkeseredés a hatóság ellen készíti. A kiskundorozsmai főszolgabíró táviratban jelenti a földművelésügyi miniszternek, hogy 1930. IV.1-én d.u. fél ötkor Kiskundorozsmán 700-800 munkanélküli a községházától a főszolgabíró hivatala felé tartott, miközben hatóságot, csendőröket szidalmazott, a magatartása fenyegetés volt. A tömeg közül Godó Lajosné szül. Takács Margit helybeli lakos azt kiáltotta: "Itt a forradalom, éljen Kun Béla! Le az urakkal!" Godónét a szegedi törvényszék letartóztatja, majd 2 havi fogházra ítéli.²²

A kiskundorozsmai helyzet ekkor nem egyedülálló, a megye legtöbb városában, községében megmozdulások vannak.

A szinte állandósult munkanélküliség mellett figyelembe kell venni még a bérek csökkenését is. Az országos kép Sándorfalvát is jellemzi: a mezőgazdasági munkások bére, de a cselédeké is 1929-1933. között több, mint felével csökkent.

Az adóterhek emelése is súlyosan érinti a kisföldű parasztságot. Amíg 1927-ben 1 kh után az adó búzában kifejezve 45 kg volt, addig 1933. már 123 kg volt.²³ Ezekben az években mai szemmel nézve; szinte hihetetlen nyomorban élnek a teljesen földnélküliek mellett a kisföldű parasztok közül is számosan.

1931-ben az F.M. 92.200/1931. VI. 1.sz. r. alapján az inséges lakosság megsegítésére 300 q kedvezményes áru gabonát igényelhetett a falu. A képviselőtestület 1931. november 2-án rendkívüli közgyűlést tart, amelyen olyan kívánság hangzik el, hogy - tekintettel a falu nyomorára - a 300 q gabona mellé még 300 q burgonyát is igényeljenek. Erre azonban nincs mód, mert a burgonyát készpénzben kellene fizetniök. Ezért inkább a kedvezményes áru gabona mennyiségét kérik felemelni 300 q-ról 500 q-ra, amelynek az árát egy év alatt akarják kifizetni. A község a faluban 1300 fő inségest tart nyilván, de a valóságban ennél több volt. Az F.M. végül 1 vagon buzát utaltatott ki az inségben lévő munkásoknak, ami természetesen csak alig enyhítette a nélkülözést. Az inség-gabonából őrölt lisztet is csak végzett munka ellenében kaphatták meg a rászorulóknak - ingyen nem adott nekik semmit az állam. Az inségesekkel utcátöltést végeztettek, tehát gyalog-, vagy talicskás napszámmunka kellett.²⁴

Természetesen a gabonaosztás nem oldja meg a válságos helyzetet. A megyei földmunkások vezetői kéréssel fordulnak az alispánhoz, amelyben feltárják a földmunkásságnak az országosan is megdöbbentő nyomorúságát: "...magunk és gyermekeink hónapok óta a szó teljes értelmében éhezünk... A nyár és az aratási munkák anélkül multak el felettünk, hogy jelentősebb keresethez juthattunk volna. Sokunk felett elmultak ezek a napok anélkül, hogy akárcsak egy órai munkát is kaptunk volna."²⁵

A beadvány vezetői tiltakoznak a "pepecselő insecélyezés" ellen, helyette munkát és tisztességes bért kérnek, ellenkező esetben megfelelő pénzbeli támogatást. Az alispán felterjesztette a kérvényt a főispánhoz, de még csak válasz sem érkezett a kérvényezőknél, nemhogy segítség. Sándorfalván ekkor 600-800 munkanélküli földmunkás van, míg pl. a jóval nagyobb lakosu megyeszékhelyen, Szentesen 800-1000. Sándorfalván kb. 200 ember maradt ki az aratásból ezen a nyáron, a nagybirtokon pl. a gépi munka szorította ki őket-, de akiknek sikerült is munkához jutniok, a keresetük minimális, 2-3 q buza volt.²⁶ A munkanélküliség itt nagyobb a mezőgazdasági munkások körében, mint bárhol az országban, mert itt éltek, ezen a vidéken a mezőgazdasági munkások fő tömegei. Ugyanakkor az ipar sem szivja föl a falu népét, mert ez a vidék elmaradt az iparosításban. A kormány kihasználja a munkanélküliek nyomorúságát. Községi munkához csak az juthat, aki tagja lesz a kormánypártnak.²⁷

A munkanélküliség a válság után sem szűnt meg. Szeged környékén, tehát Sándorfalván is többek között megvizsgáltak 5215 családot a táplálkozás szerint. A megvizsgáltaknak csak 42 %-a táplálkozott jobban, mint a börtön foglyai - a többi rosszabbul. Az egészségügyi viszonyokat pedig jól jellemzi a 17 %-os csecsemőhalandóság.²⁸

Féja Géza idézett munkájában a falu általános nyomoráról a következő sorokban számol be a 30-as évek alatt: "Sándorfalva helyzete még az átlagos falunyomornál is vigasztalanabb. Itt nincs rétegződés, az egész falu egyetlen nyomortanyának tekinthető. Egy téli vasárnap

délelőttjén jártam itt, éppen hetipiac volt. A piactéren, a jószágigazgató pompás kastélyparkja előtt mintegy 10-12 asszony guggol, maga elé terítve egy-két garaboly /kosár/ "árut". Egy garaboly után 10 fillér a helypénz, s a kofa bevétele 30-40 fillér között mozog. Egész "áruja" nem ér többet 1-2 pengőnél. Ujságpapírból sodort zacskókban s rongyokból varrott zsákocskákban rakják ki áruikat, mintha koldúsok volnának, s napi könyörgésük és távimádkozásuk sovány, vegyes eredményeit raknák ki: répadarabokat, satnya zöldséget, fonnyadt burgonyát, néhány tojást és kenyérdarabokat. A kofa 5 fillérre tartja áruját, a vevő félóra hosszat alkudozik egy fillérnyi engedményért.²⁹

Milyen volt általában a Horthy-korszakban a munkaalkalom a falu nincstelenjei számára? A földmives lakosság tulnyomó többsége mezőgazdasági bér munkás volt. Részükre a legtöbb munkaalkalom az aratás és a cséplés, amit szerződés alapján végeztek. Az uradalomban általában 13-ad részért arattak - Békés megyében 12-ed, 11-ed részért dolgoztak az aratók,³⁰ tehát Sándorfalván alacsonyabb volt ez a kereset. Az aratók úgy igyekeztek ezt a bérezést valamennyire megjavítani, hogy a 13.keresztet jobban megrakták, mint a többi, s ha szerencsájük volt, ezt azámolta ki nekik a gazdatiszt. Azonban - ezt a turpisságot megtudva - az uradalom áttért a holdak utáni bérezésre. Itt nagy holdak voltak, 1600 n.ölesek, az aratók holdanként 90 kg gabonát kaptak tisztán és 5 q szalmát. Az uraság adott ezenkívül kommenzióba az egész időre 1 q buzát,

s fejenként heti 1 kg szalonnát, de csak az aratóknak, a marokszedőt már nem számították. Ezt a mennyiséget nem vonták le a részesedéskor.

Az uradalomban természetesen szabályszerűen szerződttették az aratókat. A szerződéssel kötötték le a munkásokat a cukorrépa és egyéb ipari növények megmunkálására is, amitől az aratómunkások joggal huzódoztak, hiszen szívesebben mentek kubikmunkára, mintsem hogy az uradalom cukorrépa-földjét kapálják. 1926-ban Csongrád megye több községében, így a Pallavicini uradalomban is nem szerződttették le a helybeli aratómunkásokat, mivel azok nem vállalták el a cukorrépa megművelését és ezért az uradalom Békés megyéből, gróf Károlyi László felgyőí uradalma pedig a messzi Hevesből hozatott aratómunkásokat.³¹

Ha a bérezéseket országos viszonylatban vizsgáljuk, a következő adatokat nyerhetjük: az aratást és cséplést a buzának tizedrészéért, a tavaszinak 9-ed részéért végezték. Az uradalmakban az aratásra és a cséplésre külön-külön szerződést kötöttek, mégpedig az aratórész a termés 14-ed része, a cséplőrész általában a lecsépeelt gabona 3 %-a volt,³² tehát ^{az aratórész} valamivel alacsonyabb, mint a sándorfalvi bérezés.

Az aratók, cséplők közül igen sokan, mintegy ezren átjártak Hódmezővásárhelyre is aratáskor, ti. ott elég sok géptulajdonos volt. A géptulajdonosok a nagygazdáktól vállalták az aratást, ők maguk pedig szerződttették az aratómunkásokat. Itt a holdak után fizették a bért. Volt olyan

bandagazda, aki 40 kg búzát kért holdanként /Hódmezővásárhelyen 1100 n.öles földek voltak/, kedvezőbb körülmény esetén 65 kg-ot, ritkán 80 kg-ot is tudtak szerezni a munkások. A cséplésnél 3,5 %-ért, 3,75 %-ért, ha vontató is volt, 4 %-ért dolgoztak.

Valamirevaló munka csak az aratás idején akadt. Tavasszal már csak "dohányravaló" munka volt: herevágás, fűkaszálás. A faluban munkaalkalom kínálkozott még a Táborosi-nagybérlnél, ahol negyedéből kukoricaföldet vállalhattak, de ehhez még robotolni is kellett, fűvet, vagy herét kaszálni. Itt is volt aratómunka.

Akadt ritkán rőzsevágás a Tisza szélén felesen, vagy puhafavágás harmadában, ezt az állami erdészet és az Ármentesítő Társulat adta ki. A Homoki-majorban nyolcados favágást, negyedes rőzsevágást vállalhattak. Ezek a munkák azonban igen kevés embert foglalkoztattak.

Munkaalkalom volt még a falutól 5 km-re lévő Szatymazon, szőlőnyitás, metszés, egy pengő, 1,20 P napszámért, de itt is nagyon kevés munkást tudtak foglalkoztatni a szőlősgazdák. A napszám általában a 30-as években egészen 1938-ig 1 P, 1,20 P, esetleg 1,50 P koszt nélkül, napfelkeltétől naplementéig. Ez a férfi napszámbér valamivel alacsonyabb az országos átlagnál, amely a tavaszi-őszi munkálatoknál 1,60 P- 1,90 P, sőt 2,20 P-ig mozgott. Mennyit ért a napszámbér? 1932-ben az országos 1,60 P-ös napszámért vásárolhatott a mezőgazdasági munkás 1,01 kg II.o. marhahúst, vagy 21,5 kg burgo-

nyát, vagy 4,3 kg félbarna kenyeret.³³ A sándorfalvi munkásember ennél kevesebbet tudott venni, mivel kevesebbet keresett.

A kubikosok átjártak Dunántulra is dolgozni. Előfordult, hogy vonaton elvitték a munkásokat, de a kereset oly rossz volt, hogy nemhogy a családról tudtak volna gondoskodni, de magukat sem tudták eltartani. Abba-hagyták a munkát, a talicskát gyalog tolták haza.

1941-ben 20 fő vasutmunkára ment Beszterce megyébe, alapoztak, alagutat vágtak. Ott valamivel jobb volt a kereseti lehetőség, de a nagy távolság a családtól megemésztette a többletet. 1940-42 között Szeged-Felsőtanyán dolgoztak a sándorfalvi nincstelenek csatornaépítésén - a hódmezővásárhelyi Kulturmérnökség Ki-rendeltsége szerződtette őket. A háborus időszak ekkor már jelentkezett a kereseten. Ugyancsak 1942-ben a nemzetközi műut építkezésén találtak munkaalkalmat a sándorfalviak. 20-25 fő bejárt dolgozni télen a szegedi Szalámigyárba is.

A felsoroltakkal ki is merült lényegében a sándorfalvi nincstelenek számára a munkaalkalom. Rend-kivül elenyésző volt az a munka, amit a falusi gazdáknál találtak, mivel azok kis számban voltak, s jórészt - ha nem is kizárólag, családtagjaikkal műveltették meg a földet. A munkaalkalmat megcsorbitotta több esetben az idegen munkások versenye is, ami elég gyakori volt a megyében. Általában a szomszédos szőlővidékekről jöttek át a munkások, akiknek otthon az aratási időben nem ki-

nálkozott munkaalkalom, de - érthetően - a télirevalót meg akarták szerezni. Ezeket a munkásokat, jóllehet nem dolgoztak olyan jól, mint a helybeliek, a nagygazdák igencsak alkalmazták, mert a rossz termés esetére nem kértek annyi biztosítékot, mint a helybeliek /a biztosíték általában 6 q buza és 2 q árpa volt/.³⁴

Hogyan éltek általában a sándorfalvi nincstelenek? Néhány idős ember most is emlegeti, "bezzeg az uraságnál megkerestük a 16-18 q gabonát is". Amikor volt munka, néhány aratómunkás valóban megkereste a 16-18 q gabonát. De ez a mennyiség korántsem maradt tisztán az övék. Elsősorban az aratás idejére kellett heti 1 kg szalonna a komenciós szalonnán kívül, hiszen ketten ették a marokszedővel. Kellott továbbá heti 1 liter pálinka. A marokverőnek adott az arató 2 q buzát, kendőt, magának az aratónak kellett 1 pár bocskor, közben a család a boltból élt hitelre. Aratás után már nemigen akadt munka, ezért a ruháralót úgy tudták beszerezni, hogy eladtak a gabonából. Az árpa és zab aratásáért 90 kg-ot kaptak holdanként. A zabot azonnal eladták, az árpát inkább meghagyták a malacnak. 80-100 kg-os malacnál nagyobb nemigen sikerült hizlalniok, a 120 kg-os már "jó hizó" volt. Amint fölélte a család a malac "aprólékát", már csak rántottleves, suhintott tésztaleves volt inkább az étkezésük. Naponta kétszer ettek, a szalonnát eltették az "embernek" a nyári munkákra. Persze, a szalonna azért csak nem maradt meg nyárra, hozzá kellett nyulni. Az aratási szalonnát már hitelre vásárolták.³⁵

Ha a majorságiak életét vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy a majorsági cselédek élete rendezettebb volt, mint a nincstelen bér munkásoké, hiszen a kommenció biztosította valamennyire számukra az évi megélhetést. Az uradalmi cselédek családjukkal együtt a majorságban laktak: a tárgyalt időszakban már minden családnak saját szobája, kamrája volt, de a konyha közös. 2-4 család főzött egy konyhában, de külön-külön tűzhelyük volt. A kommenciót a majorságiak negyedévenként kapták. A gabonajuttatásban lényeges eltérések nem voltak, a jószágtartásban már inkább, aszerint, hogy milyen munkakört látott el a cselédember. Pl. egy gulyás bérezése a Károly-majorban /a majorban különben 30 cseléd lakott/, a következő volt: egy esztendőre kapott 16 q gabonát, ebből 8 q volt a buza, 4 q rozs és 4 q árpa; 1 kh /1600 n.öl/ kukoricaföldet, 800 n.öl veteményföldet; tarthatott 1 db szarvasmarhát, 1 db növendéket, 1 éves koráig; sertést, aprójószágot amennyit birt, libát viszont egyáltalán nem tarthatott, kacsát már igen, de azzal nem vesződtek az asszonyok. A jószágot nyáron a gazdaság legelőire vihatték, télen a gazdaságtól kaptak szálas takarmányt, de csak polyvát, szárat; szénát már nem. Évente 360 kéve akácrőzse járt a kommencióba, fakitermelési joguk már nem volt, de szalmából szabadon fűthettek. Évente 1 pár uj csizma járt még. A gulyás készpénzfizetése évi 180 P volt. Ha beteg lett, orvost, gyógyszert az uradalom fizetett, a kommenciót is megadták, de a táppénzt is az uradalom vette fel. Ha a gulyás kiöregedett, de kellő időt /20-25 évet/ eltöltött a majorságban, csekély kegydíjat kaphatott, évi 80 P-t.

A Károly-majori gulyás - 1920-1945-ig Pászti Mihály - 60 db szarvasmarhára vigyázott másodmagával, a bojtárral. A jószágokat takarmányozta, etette. A trágyázást már nem ők végezték.

A béres kommenciója állattartásból volt kevesebb, mint a gulyásé, növendékmarhát pl. nem tarthatott. Pénzbeli keresete is kevesebb volt: évi 125 P.

A béresasszonyok a kommenciós földet művelték, azonkívül napszámba jártak az uradalomba, a gyerekek szintén, már 12 éves koruktól. Napszámra igencsak volt alkalmuk, mert az uradalom először a helybelieket fogadta meg.

A Károly-majori gyerekek Dócba jártak iskolába, kb. 3 km-re. Bár télen adtak a gyerekek részére fogatot, a béresgyerekeknek csak kisebb része jár iskolába télen, de ősszel-tavasszal sem mentek a nagyobbak, mert kellett a napszámber.³⁶

Ha a Pallavicini-uradalom gazdasági cselédjeinek anyagi ellátottságát összevetjük az országos helyzettel, a következőket tapasztaljuk: országosan a cselédek kommenciója általában évi 14 q buza, 6 q árpa, 1200 n.öl kukoricaföld, 200 n.öl veteményföld, 1 pár uj csizma, 1 pár fejelés-csizma vagy helyette 1 pár cipő, 40 kg szalonna, 28 kg só; tehéntartás vagy tehénjárás, esetleg tejhasználat, disznótartás a szaporulatával, a felesége aprójószágot nevelhet. Pénzbérük 1 q buza ára volt.³⁷

Lényeges eltérés tehát a buzajuttatásban volt a Pallavichini-cselédek rovására, viszont nagyobb kukorica- és vetemény-földet kaptak, mint az országos átlag volt.

Ez a viszonylag "rendezett" élet persze korántsem volt megfelelő életkörülmény. A munkanélküliségtől fenyegetett földmunkásokkal szemben annyi előnyük volt, hogy munkájuk látástól-vakulásig tartott, biztosított volt, ameddig nem ütköztek össze a gazdával. Szabad idejük csak vasárnap van, aki állattal bánt, annak ekkor sem az egész nap. Az iskolától messze vannak, de nemcsak a távolság miatt nem járnak a béresgyerekek a falusi iskolába: ruhájuk nincs, meg dolgozniuk is kell.

A Tanácsköztársaság bukása után Sándorfalván is megkezdődik a terror. Krabák István főhadnagy, az egyik Horthy-különítmény tagja vitte el Marton Ferencet, a direktórium elnökét Szatymazra, ott félholtra verte. Általában Szatymazon kínozták a környék kommunistáit, a Tanácsköztársaság volt vezetőit, ott végezték ki az embereket. Térdig ásták el a kukoricába őket, úgy lőtték agyon a megkínzottakat, hogy a nép is lássa az elrettentő példát. Szatymazon végezte ki Krabák a kisteleki direktórium elnökét is: Feketét, akit előbb csuful megkínzott, majd megásatta vele a saját sírgödörét. Fekete felesége sírva könyörgött Krabáknak, hogy hagyja meg az ura életét, mert négy gyerek várja otthon. Krabák levágta Fekete fülét, azt küldte haza a gyerekeknek, s nem kegyelmezett az apának.³⁸

A Vörös Örség tagjait 1920-ban vitték el, ezen a nyáron 13 embert ítélte el a szegedi törvényszék. Elítélték a direktórium tagjait is: Marton Ferencet 2 és 1/2 évre, mivel "...a rekvirált zsirt, szalonnát a Vörös Hadsereg anyagi javára használta fel." Cságrány Ferencet 3 évre, mivel "...mint a direktórium elnöke, hatósági jogkört bitorolva, a Tanácsköztársaság fenntartása érdekében a Vörös Hadsereg részére szükséges szalonna és zsir biztosítása céljából" rekvirálást rendelt el. Ferenczit 4 évre, Kószó Istvánt 3 évre, Gémes Pál - az egykori vörös-őr - 2 és 1/2 évet kapott, amit a Margit-köruti fogházban, majd Vácott töltött le.³⁹

A szegedi törvényszék 1920. VI.1-én elhangzott ítéletében súlyosbító körülményként tekintette, hogy a "vádlottak a közhatalmat bitorló, az államrendet teljesen felforgató, személy- és vagyonbiztonságot sértő és lábbal tipró társaság" szolgálatában állottak. ~~U.o.~~ Horthy ellenforradalmi bírósága felforgató cselekménynek nevezte az első magyar munkáshatalmat.⁴⁰

A Tanácsköztársaság bukása után jóideig nincs pártélet a faluban. A kommunisták egy része börtönben, ^{von} az otthonmaradottakat pedig megbénítja a terror. Ismeretes, hogy a SzDP falusi szervezetei 1930/31. folyamán megélénkülnek. 1930-ban megalakul Sándorfalván is a SzDP helyi szervezete Felszabadulás u. 15. sz.a. Berta József és Gémes Pál vezetésével. Hamarosan 180 tagja lesz

a pártszervezetnek, elsősorban nincstelenekből. A pártszervezet hatása hamar jelentkezik.

A kiskundorozsmai főszolgabíró 1931. VI. 1-i jelentésében arról számol be a belügyminiszternek, hogy Sándorfalván a SzDP szervezet működése nyomán a faluban nyugalanság tapasztalható. A pártszervezet helységét számosan látogatják, az apák elviszik oda a levante-köteles és iskoláskorú fiaikat is. A pártszervezetben a lakosságot a fennálló társadalmi rend ellen, a levante-mozgalom ellen "izgatják." A levanteköteles ifjak között könyveket, folyóiratokat terjesztenek.

A pártszervezet főleg a fiatalok között végez eredményes munkát. A 30-as évek elején ez többek között a levante-mozgalomban való visszaesésben jelentkezik. A levante-kötelesek egy része az előljáróság tilalma ellenére szorgalmasan látogatja a párthelységet, olvassa a pártkiadványokat, a templom terén hangos "Barátság"-gal köszön, s megtagadja a kötelező húsvéti gyónást.

A SzDP működése nem zavartalan. A főszolgabíró 1931-ben nem adja meg számára a működési engedélyt, követve a kormány utasítását, mert: "zavarná az aratási munkát, nemzeti, gazdasági érdek, a község nyugalma, az ifjúság nevelése szempontjából káros lenne a működése."⁴¹ A pártszervezet 1934-ig működik, ekkor a szolgabíró a falusi jegyző segítségével szétvereti a pártszervezetet.

A szervezett pártélet hatása nem mulik el nyomtalanul a nincstelenek körében. Arató-sztrájkkal, vagy

legalábbis munkamegtagadással találkozunk 1930-ban és 1933-ban is, s a sztrájk vezetői között ott vannak a párttagok.

1930-ban a sándorfalviak Hódmezővásárhelyen csépeltek, szerződésük volt a gazdákkal. A buza nagyon gazos, kövér volt, nem fizetett, a munkások csak napi 4-5 kg búzát kerestek. Amikor elcsépeltek a szerződött gazdák gabonáit, a következő gazdától, akivel már nem volt szerződésük, javítást kértek, napi 15 kg búzát. A gazda azonban nem volt hajlandó emelni a bért. Ekkor itt és más gépnél is a cséplők abbahagyták a munkát. A sándorfalviakat a magasabb bérért Gémes Pál vezette. Az alacsonyabb bérért a bandagazdán kívül csak egy félrészes asszony ment dolgozni. A géptulajdonos csendőröket küldött a munkát abbahagyókhoz. A hódmezővásárhelyi csendőrök a gép után hajtották a munkásokat, vagy 8 nkm-re Hódmezővásárhelytől, Mágocs felé. Amikor a gépet utolérték, a csendőrök a sándorfalviakat bevitték a tanyába, megpróbálták őket rábeszélni az 5 kg-os bérre. Ezuttal nem volt verés. A munkások azonban nem hallgattak a csendőrökre. Ekkor a csendőrök visszakisérték őket Hódmezővásárhelyre, de azt sem engedték meg nekik, hogy utközben bemenjenek abba a tanyába, ahol a ruhájuk volt. Hódmezővásárhelyen egy rendőrtiszt hallgatta ki a cséplőmunkásokat. A munka megtagadásáért elítélték őket, Gémes Pált 20 napra, a többi 5-10 napig terjedő fogságra.

1933-ban a Károly-majorban és Dócbán volt aratósztrájk. A gabona ekkor is nagyon gazos, dőlt volt. Az aratók

megkezdtek ugyan a munkát, de abbahagyták, látva, hogy nem tudnak kijönni, kevés a 90 kg aratórészt. Az intéző telefonhívására 2 lovascsendőr jelent meg a Károly-majorban s a kaszásokat behajtották Dóc felé, ott elővették az ugyancsak sztrájkoló aratókat és bekisérték valamennyiöket a kisteleki szolgabíróságra. Ott tartották őket két napig, - a buzatáblában maradt a ruhájuk, dohányuk - aratóruhában. A sztrájk azonban nem volt eredményes. Két nap után csak megkezdtek a munkát a 90 kg-os aratórészt. Ebben a sztrájkban is a vezetők szociáldemokraták, kommunisták voltak.⁴²

Ismeretes, hogy 1934. után visszaesik a SzDP vidéki munkája, a KMP-t pedig erős veszteségek érik. Ezzel is magyarázható a bérmozgalmak átmeneti visszaesése.

A válság után 1936-tól jelentkeznek ismét bérmozgalmak a mezőgazdaságban. 1936.VI.25-én robban ki az ország legnagyobb mezőgazdasági bérmozgalma Sövényházán, a Pallavicini-uradalomban. A sztrájkban 250 aratómunkás vett részt, magasabb munkabért követelve. A sztrájkolókat karhatalommal verte le a főszolgabíró.⁴³ Még egy esztendő sem telt el, 1937. V.24-én ismét Sövényházán zajlik le az év legjelentősebb sztrájkja. Ez már eredményesebb harc volt, mint az előző: részleges béremelést értek el a sztrájkolók.⁴⁴ Egy hónappal később pedig, VI. 24-én a sándorfalvi Hantház-majorban 50 aratómunkásnak sikerült a bérmozgalommal eredményt elérni.⁴⁵

Ezeket a mozgalmakat minden valószínűség szerint kommunista érzelmű bérmunkások irányítják, szervezik Sándorfalván. 1937-ben a megye főispánja bizalmas jelentésben közli a belügyminiszterrel, hogy Szentés és Csongrád város mellett ujabban Sándorfalván is kommunista mozgalom jelei észlelhetők. Többször előfordult, hogy a házak falán "Le az urakkal! Éljen Oroszország" - feliratok vannak. A nyomozás feltárta, - mondja a jelentés - hogy "Sándorfalván vannak olyan egyének, akik szélsőséges eszmékkel foglalkoznak, de szervezkedés még csak annyiban tapasztalható, hogy a spanyol eseményeket maguk között tárgyalják s a spanyol vörösökkel való együttérzésüknek adnak kifejezést. Ezek az egyének rendszeresen olvassák a Népszavát."⁴⁶

A főispán siet megnyugtathatni a belügyminisztert: "Van rá mód, hogy ügyes előljáróság és a csendőrség ezekkel szemben is megvédje a közbiztonságot - a közeljövőben Sándorfalván élőlőszóval fogja az előljáróságnak és a csendőrségnek az instrukciókat megadni."

Nem sokkal később, 1937. IX. 2-án a M.kir.Csendőrség nyomozó osztályparancsnoksága ugyancsak kommunista szervezkedésről tesz jelentést a belügyminiszternek, de már neveket is közöl: ifj.Miklós /Vastag/ János, Kis Sándor, Nagy József, Kónya Antal, Kőrösi István, id.Miklós János, Pataki József a gyanúsítottak. Kőrösi "ismeretlen helyen kommunista agitátori tanfolyamon volt" - olvasható a jelentésben. A kommunisták összejártak, Marx-Engels könyveit olvasták, Marx gazdaságtanaiból előadást hallgattak

Nagy Józseftől.⁴⁷ A falu kommunistái tehát dolgoztak, tanultak, anélkül, hogy pártszervezetük lett volna. Az agitációs munkában gátolta őket a hatóság terrorja. Ezzel magyarázható elsősorban az a befeléfordulás, amely kissé jellemzi őket: tanulnak, készülnek a jövőre, igyekeznek fenntartani a kapcsolatot s ezzel lényegében ki is merül a munkájuk.

1939-ben Sándorfalván is előretör a nyilasmozgalom. Az agrárproletárok nagy többségét megnyerik maguknak féktelen demagógiájukkal, a hatóság támogatásával, de azzal is, hogy a szegényparaszság kisebb-nagyobb napi gazdasági követelésének hangot adnak s nem ritkán eredményt is tudnak felmutatni. Pl. Nagyobb részesedést érnek el a nyári munkáknál, télen a fa- és rőzsevágásnál, fellépnek a közellátás legszembetűnőbb igazságtalansága ellen.⁴⁸

A nyilasmozgalomnak, a hatásuk alá került parasztság kijózanodásának a háboru befejezésének a közeledése vet véget, 1944. ősze, amikor Sándorfalvát is, Szegeddel egyidőben felszabadítja a Szovjet Hadsereg. A felszabadulás az, amely Sándorfalva parasztságát is hozzájuttatja jogos tulajdonához, a földhöz.

1944. IX-től megkezdődik Magyarország felszabadulása. A Szovjet Hadsereg hadműveletei során 1945. IV. 4-re megdőlt a hitleri fasiszták és a magyar feudális nagytőkés uralkodó osztály hatalma. A Szovjetunió olyan lehetőséget adott a magyar nép számára, amilyen még nem volt történelme során: kezébe vette sorsának irányítását. Magyarországon népi demokratikus forradalom bontakozik ki, hatalmas tömegmozgalom a kommunisták vezetésével az ország újjászületéséért. A népi demokratikus átalakulás egyik kulcskérdése a parasztkérdés volt, földreformot kellett végrehajtani, olyan földreformot, amely felszámolja a nagybirtokosság gazdasági hatalmát, földhözjuttatja a földnélküli és kevésföldű parasztságot, s ugyanakkor bizonyos antikapitalista színezetet is mutat. Természetesen ekkor a földkérdés nem különálló kérdés, hanem szerves része a fasizmus elleni harcnak. Tudniillik a nemzeti egységfront kialakulásának feltétele volt a munkás-paraszt szövetség megteremtése, ami viszont a parasztság évszázados követelésének kielégítése nélkül nem lett volna lehetséges. Az újjáalakult MKP 1944. XI. 30-án meghirdeti "Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja"-t. Ebben 1/ a demokrácia alapjainak megszilárdítására földreformot követel a legrövidebb időn belül, olyat, amely sokszázezer földnélküli és szegényparasztot életképes kisgazdává tesz; 2/ javaslatot tesz a földek elkobzására - hazaárulók, háborus bűnösök, Volksbund-tagok, a német hadseregben szolgálók birtokait teljes felszerelésükkel; 3/ javasolja a parasztságot szipolyozó Jurcsek-terv

eltörlését, ^{tokozatosan biztosítani} a parasztságnak előnyös szabad piaci forgalmat.⁴⁹

2 | A MKP tehát elsőnek követeli, - 1919. hibáiból tanulva - a rászoruló parasztság törekvéseit kifejezve a földosztást.

Ugyanebben az időben Erdei Ferenc, a Nemzeti Paraszti Párt titkára "történelmi szükségként" követeli a földreformot. Szegeden, a Délmagyarország 1944. XI. 20.-i számában azt írja a földreformról, hogy az nem részletkérdés, nem egyik politikai programpont, hanem a magyar nemzeti fejlődés alapja, a demokratikus fejlődés feltétele és biztosítéka.⁵⁰

Erdei - bár egyoldaluan, mivel a demokratikus ujjaszületés egyedüli feltételének és biztosítékának a parasztkérdést tartja - jól látja a földreform aktualitását és jelentőségét. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai elfogadják a MKP programjavaslatát, tehát a földreform követelését is.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd az Ideiglenes Kormány 1944. XII. 21-22-én ennek a szellemében hirdeti meg a földreformot.⁵¹ A nyilatkozatban azonban nincs arról szó, hogy mikor kezdik meg a földosztást, tehát nem rögzít időpontot.

A MKP, a demokratikus pártok s maga a kormány is a földreformot az általános nemzeti érdeken túlmenően a pillanatnyi gazdasági helyzet érdekében is követelik: a földek megművelése, a mezőgazdasági termelés

megindítása csak úgy volt várható a parasztoktól, ha a földet magukénak tudják.

Valamennyi demokratikus párt egyetértett tehát abban, hogy kell a földreform. Az igenlésen túl azonban már nem volt egység a földreform megvalósításának módjában, ütemében. A nézeteltérések nem részletkérdések: az, hogy a parasztság mikor, milyen gyorsan kap földet, kiknek a földjét osztják fel, lényeges kérdés volt, a munkás-paraszt szövetség megteremtése, megerősítése függött tőle.

A Magyar Kommunista Párt és a Nemzeti Paraszti Párt álláspontja ismert volt: ezek a pártok már 1944. XI-ben ismertették álláspontjukat a földreformról.

A Nemzeti Paraszti Párt 1945. I. 14-én nyilvánosságra hozza a földreformtervezetet, amelyet a MKP. elfogad, /gyorsan, a NPP reformtervezetének megjelenése után 4 nappal, 1945. I. 18-án kidolgozta az álláspontját, s ez I. 21-én megjelent a debreceni Néplapban/ mivel alkalmasnak tartja a gyakorlati megvalósításra.⁵² A párt nem lép föl külön önálló földreformjavaslattal, mivel egyetért a NPP-tal, továbbá azért sem, mert nem akarja, hogy a demokratikus pártok állásfoglalása szétaprozódjék. Szerepe volt ebben annak is, hogy a fasiszta Horthy-korszak mindent megtett azért, hogy a parasztságot elidegenítse a kommunista eszméktől, a KMP-től. El kellett osztani a parasztság között meglévő bizalmatlanságot ezen a téren. Ennek legfőbb eszköze ekkor a földosztás követelése volt.

A párt külön hangsúlyozza a NPP javaslatának legfontosabb pontjait: pontosan körvonalazza, milyen birtokokat lehet elvenni a földreform céljára. A NPP azonban nemcsak a földesúri birtokokat akarta kiosztani, hanem a 100 holdon felüli parasztbirtokokat is, vagyis a kulákgazdaságok egy részét szintén föl akarta számolni. A MKP ezzel természetesen nem érthetett, nem is értett egyet: a parasztság egészével együtt kellett a munkásosztálynak a falu feudális maradványát likvidálni, mivel az a parasztság valamennyi rétegének érdeke volt.

A 200 holdas határmegállapításnak, valamint annak, hogy a párt ekkor is hangsúlyozza: "A földreform célja a feudális reakció megsemmisítése, nem pedig a jómódu parasztságnak"⁵³, jelentősége volt: ezzel is biztosítani akarta a jómódu parasztság semlegesítését, az antifeudális, antifasiszta erők táborát.

A nyilatkozat körvonalazta, kik kaphatnak földet, mi az igényjogosultság elvi megállapításánál a sorrend. Gyakorlati utmutatást is ad a párt a földreform végrehajtására a földreform-bizottságok szervezésének gondolatával. Végül két fontos megállapítást tartalmaz ez a nyilatkozat: egyrészt, hogy a földreformot csak a paraszttömegek által lehet végrehajtani, mivel ők a leginkább érdekelték ebben; másrészt, hogy a földreformot gyorsan kell végrehajtani, mert csak így lehet a magyar demokráciát megteremteni, mivel annak politikai alapját, a munkás-paraszt szövetséget csak így lehet biztosítani.

A SzDP és a FKGP a halogatás taktikáját választja. Mindkét párt későn, 1945. II. végén, csak a MKP felhívására válaszolva, mondja el a véleményét. A SzDP állásfoglalása azt tükrözi, hogy a párt tulajdonképpen sohasem foglalkozott megfelelő mértékben a parasztkérdéssel: annyi fáradságot sem vettek, hogy az új helyzetnek megfelelő, az új helyzetből következő programot dolgozzanak ki a parasztkérdésben, megelégedtek az 1930-ban, tehát más társadalmi viszonyok között keletkezett program meghirdetésével. Nem ismerték fel, hogy a demokratikus átalakulás lehetőségével élő munkásosztály törekvése a hatalom megszerzése, s a győzelem kivívásában mi a szerepe a parasztságnak, azok politikai magatartásuknak.

A Kisgazdapárt, amelyben a burzsoá vezetés uralkodott, nem tartotta jónak a földreformtervezetet. Nem értett egyet a 100-200 holdas birtokhatárral, sem azzal, hogy a nincstelen és kevésföldű parasztság zömét kielégítsék. Egyrészt 300-500 holdas közép-birtokokat, másrészt 25-50 holdas kulákföldeket akart teremteni. Természetesen ilyen követelésekkel 1945. tavaszán nem állhatott elő. Az igazság helyett a kérdés "szakszerű", "szenvedélymentes" tárgyalását hangoztatta, valójában pedig időt akart nyerni, hogy az erőviszonyok a számára kedvezőbben alakuljanak. Mindkét párt megkerülte a földreform azonnali végrehajtásának a kérdését, pedig ez elengedhetetlen feltétele volt a földreform sikerének, de annak is, hogy az ország kenyerét biztosítsák.

Ugyanakkor a végrehajtásra a legalkalmasabb időpont 1945. tavasza volt, amikor a reakció erői még rendezetlenek voltak.

A halogatást nemcsak a MKP és a NPP, de maguk a paraszti tömegek sem tűrhették. A parasztság érdekelt rétegei az azonnali végrehajtást követelték, már 1945. januárjában az ország felszabadult részéből a küldöttségek sokasága követeli a kormánytól a földreformot meghirdető program végrehajtását. A küldöttségjárást általában parasztgyűlések előzték meg, - legjelentősebb az orosházi nagygyűlés I.28-án - ahol ugyancsak az azonnali földreformot követelték.

Ezeket a gyűléseket a MKP szervezi, a legtöbb helyen a NPP-tal együtt. Sok helyen sikerült bevonni ebbe a munkába a SzDP és a FKP helyi szervezeteit, s igen gyakran a Földmunkás Szakszervezetet is - a párt törekvése az, hogy a földreformért folyó harcból valamennyi demokratikus párt kivegye a részét. A földreformért folyó harcot kezdettől fogva a MKP vezette. 1945. II. 22-én, amikor a SzDP és a FKP még nem is nyilatkozott, a debreceni Néplapban a földreformrendelet kiadását és végrehajtását sürgeti, támaszkodva a paraszt-delegációk követelésére. A földreformot összekapcsolja a tavaszi munkákkal: tudatában van annak, hogy a magyar földművelő nép földéhségének a kielégítése előbbre fogja vinni a tavaszi munkákat. Ennek érdekében egyrészt késedelem nélkül meg kell alakítani a falusi földigénylő bizottságokat, hogy a faluban gazdája

legyen a földosztásnak, másrészt pedig előnyben kell részesíteni mindazokat a földosztásban, akik gabonát adnak Budapestnek és az iparvidéknek, akik a szántástvetést idejében elvégzik s akik részt vállalnak az elhagyott birtokok megművelésében.⁵⁴

Amikor a reakció a nép körében bizalmatlanságot igyekezett elhinteni a földreform, általában az ujjaépítés iránt, a tudatlanságra és az újból való félelemérzésre apellál a parasztság között, akkor a párt felvilágosító, okos szóval, nagy türelemmel fordul a parasztsághoz, leleplezi a reakciót, amely el akarja gáncsolni a földreformot. A párt sajtóban és előszóiban hirdeti és vallja, a parasztság létérdeke, hogy a magyar föld teljes egészében a kezére jusson, s ez az érdek a nemzeti ujjaépítés alapja is.⁵⁵

A falvak népe maga is felkészül a földreform végrehajtására: jóval a rendelet megjelenése előtt hozzáfognak a KFB megalapításához. A Délmagyarország III. 8-án arról tudósít, hogy Délmagyarország "különböző részeiből kapjuk a híreket, hogy a földigénylő bizottságok már meg is alakultak, és felkészültek arra, hogy kész tervekkel segítsék majd a törvény gyors végrehajtását. A földigénylőknek ezt a mozgalmát nemcsak a türelmetlenség fűti. Tudják, hogy a földreform megvalósítása csak széles és mély paraszti tömegek segítségével fog végbemenni."⁵⁶ A földigénylő bizottságok megalakítása a később megjelent rendelet szellemében történt: 20-25 igénylőre 1 tagot választottak.

Megkezdték az igényjogosultak, valamint az elkobzandó földek összeírását. A kiosztandó földek összeírásánál a bizottságok a NPP és a MKP javaslatát veszik figyelembe. Több községben a földigénylő bizottságok, igen helyesen, a földosztást összekapcsolták a tavaszi munkák sikeres végrehajtásával: a földigénylő bizottságok ezekben a községekben elhatározták, hogy akik rosszul, vagy nem dolgoznak, nem kaphatnak földet, akik viszont jól dolgoznak, felvehetők az igényjogosultak közé.⁵⁷

Az a tény, hogy a parasztság a rendelet megjelenése előtt általában helyesen állapítja meg a földreform végrehajtásának legfontosabb kérdéseit, mint pl. az igényjogosultságot, megnevezi az elkobzandó földbirtokokat, nemcsak azzal magyarázható, hogy a parasztság jó ösztönrel kezelte legsajátabb ügyét, hanem azzal is, hogy a párt a földreformot érintő valamennyi kérdést idejében kidolgozta, azt a parasztság között ismertette, dolgozott érdekében, egyszóval a földreformért folyó harcot kezdettől fogva szervezte és vezette. Végül is a pártra vár a földreform-tervezet végleges szövegezésének elkészítése, ezt a tervezetet fogadja majd el a Minisztertanács III. 17.-i ülése egyhangulag. A meghátráló jobbszárny soraiból csak Teleki Géza, vallás- és közoktatásügyi miniszter tiltakozott a földreformtervezet ellen, amelyet rossznak ítélt és végrehajtását törvénytelennek tartotta.⁵⁸

A 600/1945. M.E.sz.r., majd III.28.-án megjelent 33.000/1945.M.E.sz.r., a 600-asnak az 1.sz. végrehajtási utasítása tartalmazta a földreform végrehajtásának a módját. A "Nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról" szóló rendelet jelentősége rendkívüli volt: Magyarországon évtizedek óta minden kormány ígért földet a parasztnak, de a mult reakciós kormányai nem váltották be az ígéretüket. Az országnak fel kellett szabadulnia, a reakciós rendszernek el kellett buknia, hogy olyan kormány jöhessen létre, amely a földet nemcsak ígéri, de oda is adja.⁵⁹

A 600-as rendelet a magyar demokrácia történelmi jelentőségű győzelme volt. Végrehajtása biztosította a magyar demokrácia győzelmét, a feudális restauráció reménytelenségét. A földreform volt hivatott arra, hogy szilárd alapokra fektesse a munkás-paraszt szövetséget.⁶⁰

A parasztság ezeréves perét természetesen a rendelet megjelenése még nem döntötte el: ezzel a földért folyó harcnak csupán az első szakasza zárult le. A harc második, s egyuttal szűkebb szakasza a földreform gyors és maradéktalan végrehajtása volt. A feladat nagysága megkövetelte, hogy a párt az elkövetkező hónapokban minden erejét ide összpontosítsa. A MKP felhívta az összes demokratikus pártokat, hogy szintén ezt tegyék, mivel a földreformot az összes demokratikus pártok közös művének kell tekinteni.

A párt részletes irányelvet dolgoz ki a párt-szervezetek számára. Taggyűléseken ismertetik a föld-reform jelentőségét a meghatározzák a pártszervezet konkrét feladatait. Olyan kommunistákat küldenek a faluba, akik járatosak a paraszti munkában. A mozgósított kommunisták legfőbb kötelessége volt a 600-as rendelet és a végrehajtási utasítás áttanulmányozása.

Napok alatt meg kellett szervezni a földigénylő bizottságokat, amelyek a földért folyó harc súlypontját képezték. Ezek a bizottságok március végéig minden községben megalakultak. /Jó néhány helyen még a rendelet megjelenése előtt megalakultak a földigénylő bizottságok, jobbára a földmunkásmozgalom régi harcosai-ból, nincstelenekből. Ezeket a korábban megalakult bizottságokat általában újjá kellett alakítani a koalíciós elveknek megfelelően./

Fontos feladat volt, éppen a szerepüknél fogva, a földigénylő bizottságok helyes megválasztása. A pártszervezetnek előre meg kellett beszélnie a demokratikus pártok falusi szervezeteivel a földmunkássághelyi képviselőivel, hogy kikben biznak az igénylők. Olyanokat kellett megválasztani, akiket a falu népe úgy ismer, mint harcos embereket. A bizottságokban helyet kellett kapniuk a földigénylők minden rétegének. Nem egy helyen a kommunistáknak kellett megakadályozniuk az olyan törekvéseket, hogy a földigénylő bizottságokat kizárólag a falu nincstelenjeiből hozzák létre. A kommunistáknak le kellett szerelniük a falu nincstelenjei között sok

helyen meglévő elégedetlenséget a törpebirtokos parasz-
tokkal szemben. Meg kellett magyaráznia a szegényparaszt-
ságnak, hogy a gazdag paraszt elleni támadás, a 200
holdas parasztbirtokhatár leszállítása 100 holdra a
földesuri reakciót segitené, sőt, még a középparasztsá-
got is szembeállítaná a földreformmal.

A földigénylő bizottságokban tehát egyesíte-
ni kellett a földigénylők minden rétegének a képvisele-
tét, de a vezető szerepet a mezőgazdasági munkásoknak,
lehetőleg a szervezett földmunkásoknak kellett biztosí-
tani.

A kommunisták nem törekedtek a számszerű
többségre, a vezetést politikai tisztánlátásuk biztosí-
totta.

A földigénylő bizottságok széles jogkörrel
rendelkeztek, nem voltak kötve népbirósági ítéletekhez.
Saját belátásuk, igazságérzetük, legtöbb esetben szemé-
lyes tapasztalatuk alapján állapították meg, hogy kiknek
a földjét lehet kártérítés nélkül elkobozni, vagyis kik
voltak a hazaárulók, népellenes háborus bűnösök.

A reakció várható fellépésére az agitáció,
felvilágosító munka mellett karhatalmi eszközöket is
igénybe vehettek a földigénylő bizottságok. A reakció
ellen leghatásosabb eszköz a gyors cselekvés volt, a
befejezett földosztás.

A párt legfőbb törekvése az volt, hogy a pa-
rasztság minél előbb földet kapjon. A gyors cselekvés

miatt várható volt, hogy a végrehajtás során történnek hibák - ez a kisebbik rossz volt, hiszen a hibákat lehetett később korrigálni.

Vigyázni kellett arra is, hogy ne csak a földmunkások és mezőgazdasági cselédek jussanak földhöz, hanem az igényjogosult törpebirtokosok és kisgazdák is. A párt arra törekedett, hogy a juttatás során pártszempontok ne érvényesüljenek olyan értelemben, hogy a párttagság előnyt jelentsen. Lényeges szempont volt, hogy a kiosztott birtokegység ne legyen túl kicsi, ne osszanak nadrágsziziparcellákat, az alapjuttatás ne legyen kevesebb 3 holdnál, a földek minőségétől függően 4-5 holdnál.

A földreformot úgy kellett végrehajtani, hogy az elősegítse a tavaszi munkát, hogy a kenyérnek való idejében a földbe kerüljön.⁶¹

A földosztás Pusztaszeren, 1945. III.29-én, az Árpád-szobornál kezdődött, szimbolizálva a nép igazi honfoglalását.

Pusztaszeren Pallavicini örgrófnak volt hitbizománya. Pallavicini Alfonz Károly a megye legnagyobb birtokosa volt, 40.416 kh. ura. A megyében még 6 nagybirtok van, ezeknek összesen 18.349 holdjuk volt. Pallavicini a földosztás idején "ismeretlen helyen" tartózkodott - elmenekült. Birtoka kiterjedt Sövényháza, Sándorfalva, Algyő, Tömörkény, Pálmonostor, Csanytelek, Mindszent községekre.⁶² A nagybirtokon 10 majorság volt, mindegyikben 160 család élt, valamennyien uradalmi cselédek. A majorságiak régóta

vártak erre a földosztásra. Már a földosztás előtt osztottak maguknak kishaszonbérletet, s ezt meg is művelték III. 24-ig 40-50 %-ban.

A földosztás ünnepélyes aktusa a Sövényháza mellett lévő Árpád- emlékműnél történt. A környező falvak népe együtt ünnepelt a sövényházi kastély 52 szobájában az új tulajdonosokkal, akik valamennyien cselédek voltak.⁶³

Az ünneplők között ott szorongott Sándorfalva népe, hiszen ez az ünnep az övéké is volt. Elérkezett végre az az idő, amikor gazdái lehetnek annak a földnek, amelyet eddig csak műveltek, de amely a hasznát annak hozta, aki nem dolgozott rajta.

A sándorfalvi Földigénylő Bizottság a rendelet megjelenése után alakult meg. Nagy József, a MKP helyi szervezetének titkára járt élen a szervezésben a Nemzeti Bizottsággal karöltve a nagygyűlés összehívásában. A földre sóvárgó nincstelenek és kisközségek megtöltötték a kulturtermet. A majorságiak nem jelentek meg személyesen, hanem minden majorból megbízottakat küldtek a nagygyűlésre. A 30 bizottsági tag megválasztása közfelkiáltással történt. A bizottságba a földmunkásság régi, kipróbált vezetőit választották meg. Az elnök Márton Ferenc lett, 1919-es kommunista, aki a Tanácsköztársaság direktóriumának elnöke volt. Rajta kívül 1919-es kommunista volt még pl. Gémes Pál, a Vörös Őrség egykori tagja. A KFB-ban a koalíciós pártok valamennyien képviseltették

magukat, ugyanakkor a kommunista vezetés a fentiekből láthatóan biztosított volt. A KFB-ban képviselve volt az igényjogosultak minden rétege: 50 %-a majorsági cseléd és nincstelen, a többi 1-2 holdas gazda. Volt a FB-ban még 2 iparos is, cipésmesterek, akik a szakmájukat folytatták. Mivel az Országos Földbirtokrendező Tanács rendelete értelmében a FB-ban csak földigénylők lehettek, a sándorfalvi FB ezek helyébe másokat hívott be.⁶⁴

A FB tagjai jól ismerték a falu helyzetét, sőt szinte minden egyes igénylőt. Ismerték a rendeleteket is. Gyorsan és önállóan intézkedtek. Kezdettől fogva, mint jogos gazdák, kezelik a földreformmal kapcsolatos valamennyi problémát.

Sándorfalván egyedül a Pallavicini-birtok volt kiosztható. Kétszáz holdon felüli parasztbirtok, háborus nyereségből eredő és elkobzásra javasolt birtok nem került kiosztásra - ilyen nincs a faluban.⁶⁵

Kik kaphattak földet? A 3300/1945.M.E.sz.r. III.fejezete írja körül az igényjogosult személyek körét. Földet kaphattak a gazdasági cselédek, mezőgazdasági munkások, kiegészítő juttatásban részesülhettek a törpebirtokosok, a nagycsaládos kisbirtokosok nős gyermekei, ha azok birtoka a várható örökrésszel sem érte el az 5 kh-t. A gazdasági cselédek közül elsősorban az állás nélkül maradottakat kellett kielégíteni. Egyenlő feltételekkel földhöz kellett juttatni azokat a kishaszonbérletet, akik a fölosztandó birtokon már 1944-ben is gazdál-

kodtak. A rendelet méltányossági szempontot is figyelembe vesz, pl. földet kaphat a földosztás következtében állástalanná vált okleveles gazda is.

A juttatásban előnyben kellett részesíteni azokat a személyeket, vagy azok hozzátartozóit, akik a fasizmus ellen harcoltak vagy a nemzeti hadsereg tagjai voltak.

A rendelet foglalkozik a házhelyek és a konyhakertek céljára történő telekjuttatással is.⁶⁶

Sándorfalván az igényjogosultak gyorsan jelentkeznek, 4 nap alatt kb. 2000 igénylőt irnak össze a "földirók", a FB tagjai. Az osztás talán még gyorsabb. Az FB tisztában van a földosztás gyors végrehajtásának a jelentőségével. A határ nincs még kijelölve pontosan a község számára, amikor az FB megkezdí az osztást Algyó, a szomszédos község határában, kishaszonbérlok földjén, de nem a kishaszonbérlok között. 83 táblán osztanak egyszerre, a cselédség maga osztja föl a majorságokat: most nincs szükségük vezetőkre, intézőkre - önállóan s jól végzik a munkájukat. Az osztásnál nincs szakember, a technikai előkészületek is elmaradnak. Először vízmesterrel méretnek lánccal, majd maguk az FB-i tagok mérnek öllel. A vízmester helyett kapnak később egy földmérőt, de az jóformán nem értett a földméréshez, csak ezek után kaptak mérnököt a MFT-től, aki már szakszerűen végezte a földosztás műszaki munkálatait, kijavítva az elődjének a hibáit is.

Márciusban a FB kiosztotta a falu határában lévő földeket, a majorságokat is. Először a teljesen földnélkülieknek adnak földet - ez volt a legsürgősebb feladat. Nagyon kevés volt a kiosztható föld, mindössze 825 kh. A FB próbál a földhiányon segíteni, úgy, hogy az alapjuttatást 2 kh-ban állapítja meg + gyermekekként 1 kh. Ez az elgondolás ellentmondott a rendeletnek. A 2 holdas alapjuttatás természetesen nem biztosított a juttatottaknak életképes gazdaságot, de abból indultak ki, hogy ha kevés is, de legyen földjük, hiszen munkaalkalmat már a nagybirtokról nem várhattak. Erre az elgondolásra a földigénylők is ösztönzik az FB-t, mivel az első időkben általában kevesebb földet kértek, mint amennyire jogosultak voltak. ~~Számtalan~~ ^{Számtalan} 2-3 gyermekes agrárproletár, aki 5-6 kh-ra volt jogosult, 3-4 kh-t kért. Ezeknek az embereknek egy része úgy gondolta, hogy többet képtelen volna anyagiak hiányában szakszerűen megművelni. Más részük azonban, nem is kevesen, féltek többet kérni. A régi rend visszatérésétől való félelem ösztönösen is bennük volt, nagyon nyomta még őket az alig múlt. Ugyanakkor ezt a félelemérzést táplálta, legalábbis megerősíteni igyekezett a falu nyilas mozgalmának néhány volt tagja is. Az FB még így, a 2 holdas alapjuttatással sem tudta a nagyszámu igénylőt kielégíteni. Hasonló volt a helyzet a volt uradalom többi községében is.

A hitbizomány területén 3 község feküdt. Ezek közül a legnagyobb határral Sövényháza rendelkezett, mivel az volt az un. "eszmei község", az uradalom központja.

Aránytalanság volt az egyes községek határában lévő földterület, és az adott község igénylőinek száma között. Egyedül Sövényháza volt az a község, amely a saját határain belül ki tudta elégíteni az igénylőket, ugyanakkor pl. Tömörkény a 900 igénylő közül 500 igénylőt, Csanytelek a 844 igénylőből 386 igénylőt, Sándorfalva az igénylők 1/6-át, Kistelek egyetlen igénylőt sem volt képes kielégíteni a saját határán belül.⁶⁷

Éppen ezért a községek FB-nak elnökei 1945. IV.4-én megállapodást kötnek Sövényházán a birtoktest arányos felosztása végett. A megállapodás után zavart kelt az, hogy egyes községek méltánytalanul nagyobb területet kaptak, más községek rovására, ezért újra kellett dönteni ebben a "határkérdésben". A Megyei Földbirtokrendező Tanács dönt végül is IV.23-án. A végleges rendezés után Sándorfalva 10.218 kh-dal rendelkezett, ebből a területből azonban csupán 4750 kh az, amely juttatásra alkalmas volt, tehát szántó s ebből 236 kh 1200 □-öl szőlő. A többi terület megoszlása a következő volt: 2472 kh közlegelő, 21 kh állami tó és nádas, 2225 állami és községi erdő, 109 kh házhelyekre tartalékol, 166 kh pójtuttatásokra tartalékol és 475 kh terméketlen terület.⁶⁸ Nemcsak Sándorfalva, hanem a többi község is a több mint 33.000 kh-dal rendelkező Sövényházától kapott plusz földterületet. A Megyei Földbirtokrendező Tanács elvi döntése az volt, hogy a községek határain belül elsősorban a helybelieket elégítsék ki, mivel a régi rendszer speciális helyi hibáitól elsősorban ők szenvedtek sérelmet, a

földeket általában helybeliek művelték - tehát szubjektív kapcsolatuk is van a földdel.⁶⁹ A MFT határozata arról is dönt, hogy az uradalom legelőit, a 100 kh-nál nem nagyobb erdőségeket, halastavakat a községeknek, a 100 kh-t meghaladókat az államnak adja. Ez fontos volt, mert ha nem is valamennyi, de egy sor hibás cselekedetet gátolt meg. Megtiltotta továbbá a mürétek, nádistavak felosztását, egyéni tulajdonba adását. Ezeket, valamint a volt uradalom gazdasági felszereléseit, a majorok épületeit, az egyelőre megműveletlen vízállásos területeket a létesítendő földműves szövetkezetek tulajdonába adta a MFT. A határozat ugyanakkor utasította a FB-t, hogy a földműves szövetkezetek megalakulásáig mindezek felett őrkdjék: leltározza a gazdasági felszereléseket, őrizzze azokat és gondoskodják karbantartásukról, valamint az összes igénylők érdekében történő igazságos felhasználásukról.

Sándorfalva község az említett területen kívül megkapta még a megváltást szenvedő Pallavicini-uradalomnak a községben lévő kastélyát, parkját, a Szabadság u. 2. sz. alatti házat telkeikkel, valamint a község területén lévő mező- és erdőgazdasági ingatlanokat is. A megváltásról szóló határozat késik, adminisztrációs hiba folytán csak 1947. II-ban lát napvilágot.⁷⁰ Természetesen az iratkésés nem zavarta az új tulajdonosokat a birtoklásban.

Amikor a határkiegészítés megtörtént, a FB befejezte a földosztást, továbbra is 2 holdas alapjuttatással.

A juttatásnál előnyben részesültek azok, akik a Nemzeti Hadseregben szolgáltak. Így kapott pl. 3 kh helyett 5 kh-t a nős, 1 gyermekes D.György.⁷¹ A régi kommunistákat szintén előnyben részesítették a juttatásban. G.József 8 és fél holdas gazda, aki 1920-ban, mint kommunista 8 hónapot töltött börtönben, 2 holdat kapott méltányosságból.⁷²

Nem lehetett minden földet kiosztani, tartalékolni kellett a hadifoglyok, a hadbavonultak számára is, akik személyesen később tudtak jelentkezni a földért.⁷³

Az osztás során bizonyos tulkapások is történnek. Leppey Emil rom.kat.plébános panasszal fordult a MFT-hez, hogy a 100 holdon jóval alul lévő parochialis földjét a FB felosztotta. A FB azért szánta magát erre a lépésre, mert kellett a föld. A MFT felszólítására azután korrigálja ezt a lépését és az egyházmegye tulajdonában levő földet visszaadja.⁷⁴ Felosztották a 100 holdon felüli erdőt is, ez valóban káros intézkedés volt. Az állami erdőgazdaság panaszkodik is, hogy a FB a Büki-major és a Homok-major közötti erdő parcellázását megkezdte.⁷⁵

A FB néhány igénylőt elutasít. Az elutasítás általában földhiányból történt. B.Mihály, volt magyar ejtőernyős partizán a 8 holdas juttatását 20 kh-ra kérte felemelni. Kérelmével a MFT-on keresztül egészen az OFT-ig fordult. A MFT s az OFT is - helyesen - elutasít-

ja a kérelmet az igényjogosultak nagy száma és a csekély föld miatt. Az egy gyermekes B.Mihály 8 holdas juttatása a helyi körülményekhez képest már kiemelt juttatás volt.⁷⁵

Ugyancsak elutasítja a FB, majd az MFT is az 1 gyermekes 4 holdas B.József önkéntes rendőrt, aki "legalább" 3 kh-t kér, mivel 1945. III. 18-án harmadmagával 4 ellenséges ejtőernyőst fogott el.⁷⁷

Elutasítják a falusi iparosokat, még ha rászorulnának is valamennyire a földosztásra.⁷⁸

Előfordult, hogy megfellebbezték - jogosan - az FB intézkedéseit: kevesebbet kaptak, vagy igazságtalanul elutasították őket. Az elutasítottak szinte kivétel nélkül a MFT-hoz, nem egy esetben az OFT-hoz fordultak helyesbítésért, ahol a panaszokat kivizsgálták s az FB határozatát - egy-két esettől eltekintve, ahol a kérelem indokolatlan volt - kijavították.

Az FB intézkedéseit alaptalan támadás is érte.Pl. Vedres László ny.ezredes egyenesen az OFT-tól kért saját tulajdonába 65 kh-as volt bérletéből 4 kh szőlőt, 2 kh belsőséget, 7,5 kh szántót, 8 kh kaszálót. A KFB előzőleg a bérlő tulajdonába adott szőlőt, belsőséget, 900 n.öl szántót, összesen mintegy 6 kh-t, a többit pedig kiosztotta. Vedres kérelmét elutasítják, hiszen nem volt jogosult a nagybérlet fenntartására.⁷⁹

A földosztást ugyan gyorsan végrehajtják, de utána egy évig tartó huzavona következik. A MFT

ugyanis revíziót rendel el a 2 holdas alapjuttatás miatt, illetve, mert az FB tömegesen osztott ki családoknak 2 holdas parcellákat, sőt, ennél kisebbet is.⁸⁰

A MFT nem fogadja el a FB indoklását, - kevéssé a föld - ugyanakkor kiutat nem mutat, 3 nap alatt kéri a revízió végrehajtását. A FB-nak igaza van, amikor a legerőteljesebben tiltakozik a revízió ellen, mivel az veszélyeztetné a föld megmunkálását, különösen azért is tiltakoztak, mert néhány nappal előbb ennek az ellenkezőjét hirdették ki.⁸¹ Közel 1 évig tartó vita következik ezután. A MFT határozata 1946. tavaszán végül is elrendeli, hogy a gyermektelen családok 2 holdas juttatási keretét emeljék 3 holdra, családtagokként plusz 1-1 hold juttatható. Három holdnál kevesebbet csak akkor lehet adni, ha törpebirtok kiegészítéséről van szó. A MFT arra számít egyrészt, hogy az igényjogsulatlan kishaszonbérlők elutasítása után marad annyi terület, hogy kielégíthessék a jogosult kishaszonbérelőket, illetve igénylőket. A határozat elrendeli ugyanekkor, hogy a községhez és a Dóczi-majorhoz, mint központhoz legközelebb kell elhelyezni a legalacsonyabb juttatásban részesülteket és sugarasan távol azokat, akik nagyobb juttatásban részesültek. Ez alól csak a cselédek voltak kivételek, akik a majorok mellett kapták a földjeiket. A kiegészítést nyert törpebirtokosok tagosítással, de mindenesetre a birtokuk mellett kellett, hogy kapjanak földet. A MFT arról is gondoskodott, hogy

ahol gyengébb a föld minősége, pl. Bodorszéken, a juttatottak 30 %-os határemelésben részesüljenek.

A határozat a szőlőjuttatásokat általában törölte. Ugy rendelkezett, hogy a szőlőket a telepítő bérlő bérletében kell hagyni a bérlet lejártáig még abban az esetben is, ha a bérlő nem igényjogosult. Ebben az esetben a bérlet állami tulajdonba ment át. A jogosult bérlők pedig a szőlőt tulajdonukba kapták, ötszörös átszámitással. Ez az intézkedés tehát a szőlőtelepítéssel fáradozott kisbérlők jogos védelmét szolgálta.

A határozat a juttatási névsorból törölte az iparosokat, a férjes asszonyok nevére sem volt juttatható ingatlan. Kihúzták a névjegyzékből a nőtleket is. Ezek csak akkor részesülhettek juttatásban, ha kishaszonbérlők voltak. A legelőkről a határozat úgy gondoskodott, hogy azok a község tulajdonában maradjanak.⁸² Ez szintén indokolt volt, az állattenyésztést szolgálta. A MFT tehát ily módon próbálja a FB-nak hibás elképzelését korrigálni, másrészt a juttatási névjegyzékből töröltek útján földterülethez jutni.

A revízió, illetve a földosztás végleges befejezésének elhúzódása rossz hangulatot teremt a faluban, ami teljesen érthető volt. Nem tudták a földhözjuttatottak, hogy azt a földet, amit nehéz munka árán bevetettek, megműveltek, ki fogja learatni. Ez a bizonytalanság hatott a termelőmunkára, de politikailag is káros volt. Az is igaz azonban, hogy a revíziót számosan várták, azok, akik kimaradtak az osztásból, bár földre jogosultak voltak.

Végül is a FB kénytelen újraosztást végezni a határozatnak megfelelően. Az új juttatás során is történtek azonban hibák, pl. teljesen vagyontalanok kimaradtak, vagy kevesebbet kaptak. Ezeket a hibákat 1946. augusztusában korrigálja a FB.⁸³ A Károly-major volt cselédei maguk szolgáltatnak igazságot - ^{mivel} az új juttatást is igazságtalannak tartják. A FB-on keresztül a MFT-től már csak a jóváhagyást várják, a földet birtokba is veszik. Az "igazságtevés" valóban reális. Pl. Á.Mihály 2 gyermekes nincstelen juttatását 8 kh-ról 5 kh-ra, S.József 2 gyermekes nincstelen juttatását 8 kh-ról 5 kh-ra, D.József 6 gyermekes nincstelen juttatását 8 kh-ról 9 kh-ra emelték, stb. vagyis 3 holdas alapjuttatást adtak. A vagyontalan kommenciós iparosoknak csökkentett juttatást, 1 kh-t, gyermekenként szintén 1 kh-t juttattak.⁸⁴ Ezzel a kiosztás még nem zárul le. Még mindig jelentős azoknak a száma, akik nem kaptak földet. Azok az igényjogosultak, akik a másodszori osztáskor sem kaptak földet, joggal méltatlankodtak s a méltatlan ~~szavak~~ ^{Kösz} hangot is adtak, annál inkább, mert kiderült, hogy még mindig van felosztható föld. A hangulat éppen ezért elég rossz a faluban 1946. nyarán, őszén. A Nemzeti Bizottság augusztus 26-án, 27-én egész napos panaszfelvételt tart, a földosztás elhúzódása miatt.⁸⁵

A pártszervezet jól látja, hogy a nép elégedetlenségét a KFB tehetetlensége váltja ki, az, hogy a mérnököt képtelen a munka folytatására bírni.⁸⁶

A FÉKOSZ is sürgette a KFB-nál a földosztás befejezését s a házhelyek kiosztását.⁸⁷

Nincsenek megelégedve azok sem, akik kaptak földet, mert a műszaki munkálatokat és telekkönyvezést még ekkor sem fejezték be. A műszaki munka elhúzódásának több oka volt. Egyrészt sok volt valóban a munka, egy mérnök nehezen győzte. Az is zavarta a munka menetét, hogy egyidőben, 1946. nyarán és őszén a juttatottak egy része a mérnöknek nem vitte el a "szolgálmányokat", főleg azok, akik már birtokban voltak, ezért A.Károly mérnök abbahagyta a munkát. Természetesen azok, akiknek a földjén a mérnök még nem fejezte be a munkát, szívesen vitték a holdak után járó 1 kg terményt, 1 db. tojást, 4 deka zsírt, 20 deka lisztet A.K. mérnöknek. A szolgálmányok megtagadására a FB szerint a juttatásból kimaradt iparosok s a faluba 20 év után visszatért "zavarkeltő egyének" biztatták a népet. Céljuk nyilván az volt, hogy a tőlük megvont földet továbbra is birtokukban tarthassák. Ez a zavarkeltés veszéllyel járt, mert a mérnök abbahagyta a munkát. A MKP teremt végül is rendet, nagygyűlésen magyarázta meg, milyen káros a szolgáltatások megtagadása a földhözjuttatottakra nézve. A zavarkeltést különben bizonyos fokig táplálta az is, hogy a SzDP helyi szervezete kiáltványt intézett a község lakosságához, amelyben a szolgáltatásokat 1/3-ra akarta csökkenteni, vagy még kevesebbre, pl. 16 kh műszaki munkája után 1 tojást akart juttatni. Érdekes megemlíteni, hogy az SzDP-nek egyetlen földigénylő tag-

ja sem volt.⁸⁸

Ebben az időben a FB, illetve annak már csak egyetlen funkcionáló tagja, az elnök részéről bizonyos tehetetlenség tapasztalható - az elnök nem érzi már maga mögött az egész bizottságot, bár azért az csak formailag szűnt meg, a legtevékenyebb tagjai most sem tétlenek.

A hangulatra jellemző, hogy a Nemzeti Bizottság 1946. X. 31.-i ülésén olyan egyhangulag hozott határozat született, hogy ha a FB nem utasítja a mérnököt a földmérés haladéktalan befejezésére - ugyanilyen értelemben hívja fel a termelési bizottságot is - akkor a NB maga osztja ki a földeket.⁸⁹

Az OFT teremt végül a faluban rendet helyszíni vizsgálat alapján, felülvizsgálva a jogos panaszokat. 1946. XI.-i határozatában elrendeli, hogy a Sándorfalván még kiosztás céljára rendelkezésre álló 400 kh-t ki kell osztani, mivel még mindig sok igénylő nem kapott földet. Megállapították a juttatás sorrendjét: juttatásban kell részesíteni az eredetileg is bérelt ingatlanaikból a volt kishaszonbérlelőket, akik a juttatásból kimaradtak, vagy akik nem az eredeti bérelt ingatlanaikat kapták meg; azokat a sokgyermekes családokat, akiknél a férj fogoly vagy elesett; a hadifogságból hazatért jogos igénylőket; a családfenntartó nőtlenekeket, csökkentett mértékben azokat a helyi kispárosokat, akiknek a megélhetése bizonytalan a régebben is dolgoztak a mezőgazdaságban.⁹⁰

Eddig az ideig az 1400 igénylő közül 1073 részesült juttatásban: 66 gazdasági cseléd, 730 mezőgazdasági munkás, 260 törpebirtokos, 17 kisbirtokos.⁹¹ Most már kiosztották az összes földet, a hazatért katonáknak 1000-1000 □-öl szőlő jutott. A számok mutatják, hogy az igénylők zöme, 799 fő nincstelen, agrárproletár volt. Ez azt mutatja, hogy a leginkább rászorulóknak földhöz jutottak.

A megyei határozat, amely 3 kh-ra emelte fel a juttatást, igyekezett helyrehozni a KFB hibás elgondolását, de teljes megnyugvást azért nem hozott. A felemelés után nem is kevesen lemondanak a többletjuttatásról. 1945. tavaszán is történik lemondás, pl. Makra Imre 56 éves juttatott lemond a kapott 2 kh földről, mivel azt messze kapta, fogata nincs, kellőképpen nem tudná megművelni.⁹² Míg 1945. tavaszán csak szórványos, a fentiekhez hasonló indok alapján történt 1-2 lemondás, addig most, 1946/47. fordulóján ez szinte tömegessé válik: 160 juttatott mond le részben vagy teljesen a földről, szinte kivétel nélkül azért, mert az új osztás alkalmával messze - a falutól 8 km-re is - kapta a juttatást, s anyagi erő hiányában képtelen megművelni a nagyobb területet.

Szerintem nem kellett volna teljesen újraosztást végrehajtani, mert a 2 évig tartó vita feszültté tette a földhözjuttatottak hangulatát. A juttatottak sem követelték tömegesen a revíziót. A durva, hibákat, az igazságtalanságokat mindenképpen ki kellett javítani, de ezt meg lehetett volna tenni általános újraosztás nélkül is.

A tartalékterületeket és a lemondások által felszabadult földet 1947. tavaszán osztja ki a Földhivatal 43 igénylőnek - ezzel zárul le a földosztás utolsó aktusa Sándorfalván, de lényegében már 1946. őszén végetért a földosztás, amikor az ujjgazdák kezükbe kapták a birtoklevelet.

Ugyancsak 1946. őszén zárul le a kishaszonbérletek körül 2 évig tartó vita is. Korábban említés történt arról, hogy a FB 1945. tavaszán kishaszonbérleteken kezdi el az osztást. A kishaszonbérlők természetesen vonakodnak leadni a bérleményt, vagy annak egy részét, mivel a többségük jogos igénylő volt akkora területre, amennyit bérelt. A FB-nak ez a helytelen eljárása sok bizonytalanságnak, a kishaszonbérlők között a termelőmunka hanyagabb végzésének lett az okozója. Az OFT javítja ki ezt a hibát is, 1946. őszén határozatban kimondja - a végrehajtás is megtörtént - hogy a jogos kishaszonbérelőket tulajdonukban meg kell hagyni.⁹³

Sándorfalván a földreform ellen 1946. elején nem indult támadás, aminek a magyarázata abban van, hogy az uradalmon kívül más birtokot nem vettek el - mert nem volt - a földreform céljaira. A nagybirtok megváltásának a jogosságát pedig senki sem tagadhatta le.

Az egyik szomszédos községben, Tápén annál hangosabb a reakció. A FKGP tápéi szervezete 1946. II. 8-án, megfellebbezte a közszemlére tett felosztási tervet. Az egész felosztási terv megsemmisítését kérte, vagy legalábbis a felülvizsgálását. A beadvány látszólag

a kishaszonbérlők érdekében történt, valóságban pedig a földre jogosultak kisemmizését jelentette. Már kiosztott és birtokba vett területeket követelte vissza. Indoklásában az FKGP azzal érvelt, hogy a tápéi KFB elnöke, Krajkó András cipész, nem földműves, s ezért az általa hozott határozatot meg kell semmisíteni. Az elnököt azzal vádolta, hogy munkájában nem a törvényesség, hanem a pártpolitika érvényesül.

A kommunista Krajkó András elnökletével végrehajtott földreform törvényes voltát mutatta az az izzó hangulatu nagygyűlés, ahol a tápéi földhözjuttatottak kifejezték akaratukat s ezzel helyeslésüket a földreformmal kapcsolatban. A nagygyűlés beadványa a MF-hez így szól:

"Tápé földhözjuttatott szegényparaszságának 1946. III. 3-án tartott nagygyűlése felháborodva tiltakozott a földreform befejeződésének elhuzódása miatt. Megállapítja, hogy a földreform befejeződésének elhuzódása veszélyezteti a termelés nyugodt menetét. Ennélfogva a tápéi szegényparaszság követeli a FB által jól kiosztott földek telekkönyvezését. Ezzel egyidőben a házhelyjuttatás végrehajtását is, hogy végre a szegényparaszság saját földjén dolgozzon és saját házában lakjon.

Mi úgy látjuk, hogy a földreform befejezését a reakció aknamunkája akadályozza azért,

hogy különböző uri furfanggal visszacsináljanak a földreformból, amit csak lehet. De mi, szegényparasztok, akiket mindig lenézték, becsaptak és kisémmiztek, most el vagyunk szánva, hogy az életünk árán is megvédjük a földet. És akitől a földet kaptuk, a magyar demokráciát. Kérjük a MFT-t, követelésünket teljesítse, hogy Tápé községben a rend és a nyugalom helyreálljon.
Tápé, 1946.III.3.

Tápé újgazdái"⁹⁴

A beadványt 3 oldalon keresztül írják alá az újgazdák.

Az ilyen hangulatu gyűlésekre támaszkodva vivja meg a harcot a kormányban a Baloldali Blokk s ennek eredményeként születik meg 1946.III.13-án a IX.tc. a földreform végleges rendezéséről.

Ez a törvény olyan fegyver most már az újgazdák kezében, amellyel véglegesen bizsithatták maguknak a föld tulajdonjogát.

Milyen változás következett be Sándorfalva földbirtok viszonyában a földreform végrehajtása után?

A legnagyobb változás az úri birtok megszüntetése volt. A paraszti birtokviszonyban kialakult új helyzetet az alábbi táblázatok mutatják:

A földreform előtt ⁹⁵

Kategória megnevezése	Földtulajdonosok		A tulajdonban levő föld mennyisége	
	száma	%-a	kh-ban	%-ban
Földnélküli	784	44	-	-
0-5 kh-ig	729	41	2220	47
5-25 "	251	14	1815	38
25-50 "	13	0,9	395	8
50-100"	3	0,1	337	7
Összesen:	1780	100	4767	100

A földreform után, 1945. IV.-i állapot szerint ⁹⁶

Kategória megnevezése	Földtulajdonosok		A tulajdonban levő föld mennyisége	
	száma	%-a	kh-ban	%-ban
Földnélküli	45	0,2	-	-
0-5 kh-ig	1309	73,8	4489	56
5-25 "	410	23	2800	35
25-50 "	13	0,9	395	5
50-100"	3	0,1	337	4
Összesen:	1780	100	8021	100

Az újraosztás utáni 1946. novemberi állapot, a föld-reform végleges befejezése ⁹⁷

A juttatottak		A juttatott föld nagysága kh-ban
száma	%-a	
711	63,24	1-3 kh
294	26,11	4-5 "
117	10,30	6-10 "
4	0,35	11-15 "

Mit mutatnak e statisztikák? Az 1945. IV.-i helyzet, amint tudjuk, nem végleges, sok mozgásnak lesz kitéve, ennek ellenére figyelembe kell venni már ekkor a következőket: a földnélküliek 95 %-a azonnal földhözjutott, bár, amint ismeretes, nem megfelelő mennyiségben. Mégis 740 földnélküli magáénak tudhatott egy darab földet, amin végre a saját számára dolgozhatott. Több, mint 60 %-kal emelkedett az 5-25 kh-ig terjedő birtokok száma. Ez a szám emelkedik elsősorban a revízió után. Ez a kategória természetesen nagyon tág keretet nyújt, a valóságban ennek a zöme 5-8-10 kh-as gazdaság, már 10-15 kh között is kevés van, mindössze 44,15-25 kh között pedig csak 13 gazdaság volt.

Tehát lehetőség nyílt bizonyos középparaszttosodásra is, amihez természetesen a juttatott föld egyelőre csak alapul szolgált, még sok feltételt kellett megteremteniök a középparaszttosodás megvalósításához. A statisztika azt is bizonyítja még, hogy a burzsoáparaszt gazdasági ereje változatlan a földreform előtt és után.

Az 1946-os statisztikából megtudhatjuk, hogy a juttatottak milyen nagyságú földet kaptak. Az igénylők zöme csupán annyi földet kapott, hogy amellet még bér munkát is kellett vállalniok, hogy a család megélhetését biztosítsák. Az igénylőknek csak 10 %-a jutott akkora területhez, amelyen már életképes gazdaságot lehetett teremteni, ha az újjgazdának az egyéb feltételeket is sikerült megteremtenie: felszerelést, ígásállatokat szereznie.

Az újgazdák kezdetben kivétel nélkül nagy munkakedvvel, buzgalommal fogtak a munkához, ami természetes is volt: nagyrészüket először dolgozott a magáéban. 1945. tavaszán a ma kiosztott földet holnap már művelték. Nehéz volt a kiindulás: legtöbbjüknek nem volt felszerelése, sem igavonója, sem vetőmagja.

Az elkobzott, valamint az 1000 holdon felül teljesen megváltott ingatlanok élő és holt felszerelése a földdel együtt elkobzás, illetve megváltás alá került. A háborus események következtében azonban ezek közül nagyon sok elpusztult, vagy elkallódott. Hasonló volt a helyzet a Pallavicini-uradalomban is.

El kellett osztani a megváltott birtok termékeit. Sok félreértés volt ezzel kapcsolatban: kit illet meg a termés a juttatott földről? A bizonytalanságban a MFT határozata teremt rendet 1945. júniusában. A kisajátított ingatlanon élő kishaszonbérllő lett a termés, ha a kishaszonbérllő megmaradt a f.gazdasági év végéig. Ha a tavaszi munkát már az új tulajdonos végezte, akkor a termés az övé lett. Ha nem volt kishaszonbérllő, s a munkát nem az új tulajdonos végezte, akkor a termést a felosztott birtok gazdasági cselédeknek és a mezőgazdasági munkásoknak kellett betakarítaniuk s a termés is az övéké lett, ha a saját parcellájukon terméshez nem jutottak. Ha a cselédek saját parcelláikon terméshez jutottak, akkor csak munkadíjban részesülhettek az újbirtokos által, ha még nem kaptak "kommenciót", vagy munkabért a megmunkálás

idejére. Az új tulajdonos, ha a termés már az övé volt, a nem általa megmunkált föld után megfizette a megmunkálás ellenértékét az Országos Földalapnak. Ha évelő növény volt a juttatott területen, az új tulajdonost a termés fele illette meg, ha nem volt a föld birtokában őszig megmaradó kishaszonbérlet, a termés másik fele pedig azé a haszonbérletőé volt, akit mint nem kishaszonbérlet, a MFT határozata alapján a földről kimozdítottak. Ennek híján a megváltást szenvedőt illette meg a lucerna termés fele.⁹⁸ A termésért a juttatottnak térítést kellett fizetnie a Földalap javára.⁹⁹

A megyei határozat csak akkor volt irányadó, ha a községben közmegnyugvást keltő intézkedés nem történt. Sándorfalván 1945. nyarán a volt cselédek learatták a gabonát. A KFB 1945. XII.31-ig kifizette a cselédeknek természetben, s a trágya, szalma, polyva eladásából fizette ki a pénzbeli járandóságot. De még ez sem volt elegendő a majorságiak bérezésére, ezért a vetőmag árát, amit a földhözjuttatottaktól szedett be a FB., szintén erre fordították. Az elcsépelte gabonából a fejadagot, a vetőmagot és a közellátást kellett biztosítani. Rendkívül fontos volt, hogy az újjgazdák - zömmel volt nincstelenek - vetőmaghoz jussanak, enélkül az új termés nem volt biztosítható.

A KFB nagy gondot fordított arra, hogy vetőmaghoz jusson mindegyik újjgazda. Az elcsépelte gabonából adtak vetőmagot, ezenkívül a Futurának is volt vetőmagkészlete, azt osztották szét hivatalos áron. Ve-

tőmag nélkül nem igen maradt senki.

Vetőmagon kívül felszerelés kellett, amiből szintén óriási volt a hiány. Az uradalom felszerelése a háboru alatt károkat szenvedett. A FB tisztában van azzal, hogy szükség lesz szerszámra, szivén viseli a gazdasági felszerelések ügyét. Áprilisban alakult egy öttagu bizottság a volt uradalom mezőgazdasági felszerelésének a megőrzésére.¹⁰⁰ A gazdasági épületek, az élő és holt felszerelések tulajdonjogáról a MFT úgy dönt 1945. júniusában, hogy azok a létesítendő községi földmunkás szövetkezet tulajdonába kerüljenek.¹⁰¹ A Palla-vicini-uradalmon osztozó községek FB-i nincsenek mege-
légedve ezzel a határozattal, mivel a gazdasági felszerelések jelenlegi sorsáról nem dönt. Ezért - nagyon helyesen - úgy határoznak, hogy mivel a földműves szövetkezetek csak később alakulnak meg, a KFB a területein található élő és holt felszerelési tárgyakról pontos leltárt készít, a tárgyakat biztonságos, zárható helyen tartja, az elveszett tárgyak hollétét pedig - a lehetőséghez képest - sürgősen felderíti.¹⁰² A sándorfalvi FB valóban igyekezett felderíteni, hogy a lakosság köréből ki vitt el szerszámokat, felszerelést. Előfordult, hogy rendőri segítséggel tudták csak visszaszerezni azokat. 1945. VII-ban így szereznek vissza 2 permetezőgépet 2 sándorfalvi lakostól.¹⁰³

Ekkor a legfontosabb teendő valóban az volt: számbavenni, megőrizni ezeket a felszereléseket, hogy később majd üzemképes állapotba téve hasznosithassák is.

Gépeket nem adhattak az új tulajdonosoknak a fenntartásuk s a kihasználhatóságuk miatt. Kisebb felszerelés kevés volt, igazságosan nem tudták volna elosztani. A földhözjuttatottak ezért nehéz helyzetben vannak: vetőmag még akad valahogy, de igavonó a szerszám nincs. Sok áldozat árán, de már túl lesznek a bajon: 1945. Őszén - a sok bizonytalanság ellenére is - a kiosztott földek közül csak 20 kh maradt bevetetlen: cseremunkával - 1 kh szántásért 5 napot kellett visszadolgozni, ami már uzsorának számított -, kölcsönigával, nem ritka esetben ásóval művelték meg a földet.

Nemcsak a gépek hiányoztak, gyenge volt a trágyázás is. A kisajátított Irma-majorban voltak trágyatelepek és szalmák, azonban ez a mennyiség nyilván nem volt elegendő. A földhözjutottak egy része fejenként 4 kocsival kapott, á 1.- Ft-ért, de 1947-ig mindössze 200 kocsira való trágyát hordhattak el a gazdák, több nem volt.¹⁰⁴

A takarmányellátás sem volt kedvezőbb. Az MFT elvi határozata az volt, hogy a teljes megváltásra került ingatlan takarmányát a FB napi áron adja oda a földhözjuttatottaknak.¹⁰⁵ Takarmány azonban kevés volt, 1945 nyarán a le nem k legeltetett lucernát és lóherét lekaszáltatta a FB, de ez nem volt elegendő. A háborús állapotok, az átvonulások is csökkentették - jelentősen - a takarmánykészletet.¹⁰⁶

A termelés megindításának nehézségeit a fentiekén kívül még más tényezők is befolyásolták. Nyil-

vánvaló, hogy a vitás ügyek miatt az új tulajdonosok egy része bizonytalanságban volt: vajon megtarthatják-e a birtokot. A műszaki munka, a telekkönyvezés késése ugyanebbe az irányba hatott. A közmunka is igénybe vette az embereket, de az igavonókat is. Rosszul álltak ruházati cikkel, a tüzelőellátásuk katasztrofális volt, mivel a háboru alatt jelentős erdőterületek pusztultak ki. 1945-ben a termés is rossz volt - egyszóval: valóban a juttatottak hősiességére volt szükség, hogy biztosítsák a maguk s az egész ország jövő évi kenyerét.

Természetesen ez nem speciális sándorfalvi helyzet: a megyében, sőt az országban ugyanilyen állapotok vannak. A Megyei Földhivatal 1945. őszén készült költségvetési jelentéséből kitűnik, hogy Csongrád megyében a földhözjuttatottak szinte valamennyien szegényemberek, akik jóformán igaerő nélkül, sok helyen vetőmag nélkül állnak. Ugyanakkor nem csüggednek, munkaképességük jó, nagy buzgóság és szorgalom tapasztalható - a reform a megye lakossága körében nagy örömet váltott ki.¹⁰⁷

Természetesen az újgazdák nincsenek magukra hagyva. Segíti őket a Szovjet Hadsereg üzemanyaggal, nem egy esetben munkaerővel. Legnagyobb segítséget talán azzal adtak, hogy mindvégig támogatták a földreformot. Csongrád megyében Panof ezredes törődik nagy hozzáértéssel s megértéssel a földreform ügyével.¹⁰⁸

A Szovjet Hadsereg a sándorfalvi újgazdák segítségére siet egy traktorral, amit kölcsönbe ad. Közreműködik abban, hogy a traktortulajdonosok a traktoraikkal segítsék az újgazdákat.

Segítséget jelentett a kommunista munkások falurajárása, akik az okos szón kívül kivitték a szerszámaikat is. Az Ujszegedi Kendergyár és a Szege-di Kendergyár falujárói rendszeresen jártak a faluba. Sokat segítettek a földosztás alkalmával politikai felvilágosító munkájukkal. Korábban történt említés arról, hogy a volt nyilasok közül többen arra birták az igényjogosultakat, hogy ne kérjék az őket megillető földet, hanem annál kevesebbet. Ez ellen léptek föl a falujárók, okos szóval megmagyarázva az igénylőknek a helyes eljárást. A szegedi vasöntő munkások kijavították az elpusztult szerszámokat.

A sándorfalviak szerették a falujárókat. Inkább hallgatták a szót, mintsem olvasták az újságot. A falusiak és a falujáró munkások között - gyakori esetben - barátság szövődött. Rendszeresen tartotta a faluval a kapcsolatot néhány régi kommunista, mint pl. Tombáczy István, többször kint jártak a faluban a város fiatal kommunistái is, mint pl. Perjési László, Komócsin Zoltán elvtársak s éjjélbe nyúló politikai vitákat folytattak.¹⁰⁹

A munkás-paraszt állam is a segítségükre siet. Közvetlen gazdasági felszerelést segítségképpen nem kaptak, ahhoz majd csak a földműves szövetkezet

utján juthattak 1946-tól kezdve. Éppen ezért is kezdetben csak az újgazdák kaptak hiteleket és vetőmagot.

Vetőmag-segítséget két ízben kaptak a földhöz-juttatottak. Először 1946. év őszén buza-vetőmagot; a rászorulóknak kholdanként 1 q-t kaptak, azonban a költségmegtérítés, valamint a természetben visszaadandó mennyiség 1 q helyett 1,45 q buzának felelt meg. Ezt 1947. október 1-ig kellett visszaadni, úgy, hogy az egy évi időre csaknem 50 %-os többletet jelentett, tehát igen magas, sőt igazságtalan megterhelés volt ez a földhözjuttatottaknak.

1947. év tavaszán ugyancsak kizárólagosan a földhözjuttatottak kaptak 10 forint befizetése mellett árpa- és zab vetőmagot, azonban csak azok, akiknek ^(az)előző gazdasági évben az aszálykára 70 %-os, vagy annál magasabb volt, a 10 forintos előleg után 1947. május 1-ig a földhözjuttatottaknak még további 35 forintot kellett volna fizetniök q-ként, ha pedig ezt nem tudták megfizetni - mint ahogyan csak nagyon kevesen tettek eleget fizetési kötelezettségüknek - a kholdanként kiadott 90 kg árpa, vagy zab vetőmag után természetben 102 kg-ot kell visszaszolgáltatni, ami a már befizetett 10 forint hozzászámításával 131 kg árpának vagy zabnak felelt meg. Ezt is 1947. október 1-ig kellett természetben visszaadni és kétségtelen, hogy ebben az esetben is - hasonlóan a buza-vetőmaghoz - csaknem 50 %-os többlettel kellett visszaadni a vetőmagot, ami a földhözjuttatottakra szintén igazságtalan és méltánytalan volt.

Az új földhözjuttatottak között 1947. év tavaszán készpénzfizetés ellenében is osztottak árpa, zab és kukorica vetőmagot. A megállapított áron felül itt is különböző térítéseket kellett fizetniök.

Szántási hitel formájában régi és új gazdák 15 kholdig egyaránt 30 forint kölcsönt kaphattak kholdanként, olyan formában, hogy egyenesen a bérszántást végző traktortulajdonosoknak fizették ki. Ennek a hitelnek kb. 80 %-át újjgazdák vették igénybe. Ezt a szántási hitelt 1947. október 1-ig kellett visszafizetni 90 %-os kamattal, amit a kifizetett összegből már előre levontak.

Beruházási hitelként gazdasági felszerelés beszerzésére az ország egész területén 17 millió forintot adott a kormányzat a földhözjuttatottak részére. Ebből 200-500 forintig terjedő összeget kapott egy-egy juttatott és 5 %-os kamat mellett 1947. október 1-ig kellett visszafizetni.¹¹⁰

Tehát a vetőmag- és a pénzkölcsön segítő jellegű volt, de a visszafizetési feltételek - rövid visszafizetési idő, magas kamat - igen súlyos megterhelést jelentettek az újjgazdáknak. Segítség volt a traktorok üzembantartása is. A Sándorfalvához tartozó Károly-majorban 5 üzemképes traktor volt, de ezt a MKP sövényházi szervezete fegyveres erővel elvitette Sövényházára.¹¹¹ A sándorfalvi FB többször kéri a MFT-t, hogy egy traktort utaljon ki a falunak. Mivel sok a hasonló kérés, a megoldás is késik, végre úgy dönt a

MFT, hogy Sándorfalva Mindszentről kap egy traktort.¹¹² Jelentős segítség - a fennálló viszonyok mellett - az, hogy az állam igyekszik is traktorok, mezőgazdasági gépek üzemeltetését biztosítani.

A Földműves Szövetkezet megteremtése Sándorfalván ugyancsak az újgazdák megsegítését szolgáltatta. Az üzemképes állapotba tett géppel a földműves szövetkezetek bér munkát végeztek, a kisebb felszereléseket és az igavonókat használati díj fejében a földhözjuttatottak rendelkezésére bocsátották. A földműves szövetkezet tulajdonában volt a majorságok felszerelése, épületein kívül 1860 kh legelő is, ami az újgazdák állatait szolgáltatta.¹¹³

A földhözjuttatottak tehát rendkívül nehéz helyzetben, de nem magukra hagyva, hanem a társadalom segítségével vivják a nagy csatát. Tudják, hogy a 600-as Rendelet nemcsak jogot adott nekik, de azt a kötelességet is, hogy a kapott földet műveljék meg. Az a földhözjuttatott, aki nem művelte meg a földjét, elvesztette a föld tulajdonjogát.¹¹⁴

Sok esetben azonban a szükséges igaerő és felszerelés hiányában képtelenek voltak a föld megmunkálására. Ilyen esetben lehetőség volt a feles művelésre, vagy haszonbérbeadásra. Sándorfalván nem adták ki felesbe a juttatást, inkább - bár burkolt formában, telekkönyvi átírás nélkül - eladták.

Szigorúan léptek fel a megváltott épületek rongálói ellen. A sándorfalvi FB pl. kizárta a jutta-

tásból M.Ferencet, mert volt /majorbeli/ lakásának az ajtaját, ablakát elvitte s felhívásra sem vitte vissza.¹¹⁵

Ahhoz, hogy a földhözjuttatottak megváltozott anyagi helyzetéről valamilyen képünk legyen, meg kell említenünk azokat az adókat is, amelyek terhelték őket. Az adók egy része magából a földhözjuttatásból következett. Ilyen volt a föld megváltási ára, a kat. tisztajövedelem minden koronája után 60 kg buza, amit 20 egyenlő részletben /törpebirtokosok 10 egyenlő részletben/ évenként kellett befizetni a mindenkori buzaár alapján készpénzben.¹¹⁶ A föld megváltási árát a telekkönyvezés után nem igen fizették - övéké már a föld, mondták, miért fizessenek. Az 1950-es évek elejétől kezdik majd csak fizetni, illetve ekkor még végrehajtás útján is beszedi tőlük a hatóság. A ház és a hozzá tartozó telek megváltási ára 1 szobás lakás után 2 q, 2 szobás lakás után 3 q buza volt.¹¹⁷ Fizetni kellett a műszaki munkálatokért is, 1945. tavaszán az év első részlete fejében minden megkezdett kh után 20 P-t, az év II. részében /augusztustól/ 40 P-t.¹¹⁸ A műszaki költségek összege a rohamos pénzromlás következtében persze emelkedik, 1946-ban már 3 naponként kell a beszedett összeget továbbítani.¹¹⁹ A földhözjuttatottak közül csak nagyon kevesen tesznek eleget ennek a fizetési kötelezettségüknek. A mulasztásnak jórészt az a fő oka, hogy a műszaki munka késik, s nem akarnak addig fizetni, míg biztosat nem tudnak a tulajdonukról.

Fizetniök kellett, ha felszántott és kalászos gabonával bevetett földet kaptak, mégpedig kh-ként: szántási díjként 50 kg gabona árát, vetőmagtérítésként 100 kg gabona árát s egyéb munkálatok költségeként 30 P-t. Ezt a térítést pénzben kellett fizetniök. /1 q buza 400 P, 1 q árpa 360 P, 1 q zab 400 P volt/.¹²⁰ A volt uradalom nyugdíjasait és a szőlőmunkások bérét ebből az összegből fedezték.¹²¹

A juttatott ingatlanon kitermelt fa után faki-termelési díjat kellett fizetni.¹²²

Az újgazdáknak is fizetniök kellett mindazokat az adókat a fentieken kívül, amelyeket az egyéb földtulajdonosok fizettek: földadót, ami az ingatlan kat. tisztajövedelmének minden koronája után 4 kg buza volt.¹²³ A buzaföldadó nem volt terhes, pl. a faluban igen jó-minőségű 17 aranykoronás föld után kh-ként 68 kg volt. A többség azonban gyengébb minőségű föld volt. Fizettek 1945-ben ártéri adót, ez a kat. tisztajövedelem 50 %-a volt, pénzben fizették; volt mezőőri hozzájárulás, készpénzben a kat. tisztajövedelem 8 %-a; községi közmunkaváltság fejében minden ló után évi 52 Ft-ot, igavonó hiányában évi 2,40 Ft-ot, ha ház is volt, évi 9.60 Ft-ot kellett fizetni. Az ebadó évi 6 Ft- volt. Fizetniök kellett az ujjaépítési közmunkaváltságot is, ennek szintén a kat. tisztajövedelem volt az alapja. 1 K 1 Ft-nak felelt meg, 100 Ft-ig havi 1,20 Ft-ot kellett fizetni, 150 Ft-ig havi 2,40 Ft-ot, 200 Ft-ig havi 3,60 Ft-ot, tehát ez is progresszív adózás volt. Az újgazdák leg-

több esetben 1,20 Ft-ot fizettek, mint a legalacsonyabb kategóriába tartozók.¹²⁴ Ezt az adót nem szívesen fizették az újgazdák sem, mert igazságtalannak, illetve új adónak tartották. Ők nem érezték közvetlenül a háborús pusztulásokat, ezért vonakodtak fizetni. Legszívesebben ledolgozták, főleg útépitésnél.

Az újgazdák olyan kedvezményben részesültek a közmunkaváltság fizetésében, hogy a feleség, bár a kapott föld fele övé volt, nem fizetett külön közmunkaváltságot, ha kiskorú gyermeke volt. A nem újgazdák felesége minden esetben fizette a közmunkaváltságot. Az adók általában nem voltak terhesek. Többségük - a közmunkaváltság kivételével - mindig megvolt, ezért az újgazdák is az adófizetést természetesnek tartották. A földhözjuttatottak is beszolgáltatatták 1946-tól az előírt terményt. A beszolgáltatás meglehetősen magas volt, súlyosan érintette az újgazdákat, pl. 1-5 kh-ig 60 kg buza /gabona/, 60 kg burgonya, 20 kg. olajos mag, 7 kg élő állat. A beszolgáltatás is progresszív alapon történt.

Az újgazdák jóvátételi beszolgáltatást nem teljesítettek.¹²⁵

Ha a földhözjuttatottaknak az élelemmel, iparcikkal való ellátását vizsgáljuk, a következőket tapasztaljuk a megyében, de Sándorfalván is. Aránylag kedvező ezen a téren a helyzet a városi dolgozókhoz képest, mivel joguk volt a föld terméséből a fejadagot megtartani, ami magasabb volt, mint az egyéb dolgozók

fejadagja. Zsir és husellátásuk szintén kedvezőnek mondható, mert baromfijuk és sertésük van - az 1946-os aszályos évben a kukoricatermés viszonylag jó volt. Míg az élelmük megvolt, addig a ruha, az iparcikk ellátásuk nagyon gyenge. A magas áron forgalomba hozott iparcikkeket az 1946-os országosan is gyenge termés következtében nem igen tudták megvásárolni az ujjgazdák. Még a kedvezményes textiláruvásárlási lehetőséggel is csak nehezen tudtak élni.

Milyen volt a földhözjuttatottak anyagi helyzete? Nem egyforma, de néhány általános vonás tapasztalható. Az egyik az, hogy a földhözjuttatottaknak a földművelésen kívül nem igen volt más munkájuk. Saját kis földjüknek a megművelése ugyanakkor nem kötötte le teljesen az idejüket, illetve a saját termésből általában nem tudták fenntartani a családjukat, - gondoljunk csak az 1946-os aszályos évre. A 3-4-5 holdhoz jutott gazda tehát kénytelen volt más földmunkát is vállalni, általában időszakos munkát nagyobb gazdánál. Ez az időszakos munka nem mindig biztos, hiszen nagy a megyében a munkaerőkinálat. Az időszakos keresetet tehát nem lehet állandó jövedelemnek tekinteni. A megyében egy földhözjuttatott kb. jövedelme az 1946-os termés után, ha kifizette az adót, az összes hitel után járó részletet, akkor kh-ként kb. évi 140 Ft, 5 holdas gazdánál évi 700 Ft. A piacra is került valami: tej, tojás, baromfi, gyümölcs, esetleg kukorica. Ha ezeket is figyelembe vesszük kb. 1000 Ft évi jövedelemmel rendelkezett egy 5 holdas juttatott.¹²⁶ Ez az évi jövede-

lem havi 83.- Ft-t jelentett, ami igen kevésnek mondható. 1946-ban egy betanított munkás 88-182 filléres óráteljesítménybére havi 183-318 Ft-t tett ki. Tehát igen nagy a különbség az újgazda hátrányára még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a 83 Ft-os havi jövedelemből kenyérnekvalót, zsirt, főzeléket, burgonyát, zöldségfélét, tejterméket, gyümölcsöt nem kellett vennie. Ugyanakkor ebből az összegből kellett vásárolnia a ruházati és egyéb cikkek mellett a cukrot, sót, gyufát stb. is. Vagyis: igen nehéz az anyagi helyzete.¹²⁷

Sándorfalván kevés jogosult igénylő maradt ki a földosztásból, a megyében azonban elég sok: 8.376 nincstelen földmunkást tartanak nyilván a Földhivatalban /a felszabadulás előtt 28.000 volt/. A szegénysorú, nincstelen földmunkások jövedelmét nehéz lenne kimutatni, mivel nincs állandó munkájuk. Természetesen a felszabadulással az általános előrehaladáson kívül ezeknek is javult a sorsuk. A nagygazdák nem kényük-kedvük szerint, hanem csak a FÉKOSZ-on keresztül fogadhatták fel őket. Csökkent a munkaidejük: az időszaki munkás és a napszámos munkaideje 10 óra volt. Munkabérüket a kollektív szerződés állapította meg: 1947-ben 10 órára 12 Ft a napszám, élelemellátás nélkül. Ez a napszámbér kb. megfelelt egy betanított munkás legalacsonyabb órabérének. A nagygazdák azonban ragaszkodtak ekkor is a láttástól-vakulásig tartó munkához, s a 12 Ft-os napszámhoz inkább élelmet, reggelit, ebédet, vacsorát - adtak, vagyis a szakszervezettől tartva, nem merik a többletmunkaidőt teljesen ellenszolgáltatás nélkül követelni.

A nincstelenek sorsa nehéznek mondható, mert a mezőgazdaságban kevés a munkaalkalom. A megyében nagyon sok, 128 9.400 férfi, nő és gyermek munkanélküli földmunkás van. Ezek között akadtak földhözjuttatottak is, olyanok, akik a nagyon gyenge termés miatt kénytelenek földmunkára jelentkezni. A FÉKOSZ sándorfalvi szervezetének évi jelentéséből olvashatjuk: "...már pedig az a föld, amit a munkásság a földosztás során kapott, nem volt elegendő arra, hogy a munkás önellátását fedezze." - Kénytelen bér munkát vállalni.¹²⁹ A munkanélküliek, akiknek nem élelmük, sem ruházatuk 1946/47 telére nem volt biztosítva, a FÉKOSZ munkaközvetítő irodáiban ácsorognak, várják a munkaalkalmat, a közmunkát. Mivel a munkaerőkinálat nagy, a kereslet kicsi, gyakori, hogy a munkanélküli földmunkás a megállapított munkabérnél kevesebért is elmegy dolgozni.

A FÉKOSZ igyekszik minden alkalmat felkutatni a munkanélküliek munkához juttatására. Mivel a sándorfalvi agrárproletárok a felszabadulás előtt is Hódmezővásárhelyen szerezték meg kenyérgabonájukat, most is, 1947-ben 300-400 munkást ott helyez el - ellenkező esetben ezek a munkások és családjuk teljesen kenyérgabona nélkül maradtak volna.¹³⁰

Ugyancsak a FÉKOSZ Munkaközvetítő Irodája számol be arról, hogy Sándorfalván a kereseti viszonyok kedvezőtlenek, mert minden gazda iparkodott a munkát elvégezni a saját erejéből, gazdasági alkalmazott alig volt a faluban.

Milyen változást eredményezett a földreform Sándorfalván?

A falu dolgozóinak szociális viszonyai a földreformmal viszonylag kiegyenlítődtek. Eltűnt az úri birtok s a nincstelenek nagy tömege birtokos lett. Az 1243 földhözjuttatott között 4750 kh-t osztottak szét, átlagban 3,82 kh jutott. A cselédek átlaga magasabb volt, a kevésföldűeké alacsonyabb, sajnos anyag hiányában ezt nem tudom külön kimutatni.

A juttatott föld átlaga

Országos 5,1 kh

Csongrád m. 4,07 "

Sándorfalva 3,82 "

Sándorfalván tehát alacsonyabb az átlag, mint az országban, de alacsonyabb a megyeinél is. Ennek az oka a földhiányban, illetve az igénylők nagy számában volt. Itt zömmel nadrágszijparcellák jöttek létre, kevés volt a lehetőség a középparasztosodásra.

Ha nem is sokan, de maradtak földnélküliek is, akik valahogy kimaradtak az osztásból: a hadifogságból későn tértek haza, vagy akik későn jelentkeztek.

A nincstelenek nemcsak földet kaptak: nem kellett többé lehajtott fejjel járniok. Érezték, hogy valaki lett belőlük, szavuk van a község életében.

A földreform azonban nem oldotta meg véglegesen a sándorfalvi parasztság helyzetét. Alig fejeződött be

a földosztás, új gondok, új, megoldásra váró problémák kerülnek előtérbe. A földhözjuttatottak még a kevés földön is szinte képtelenek gazdasági beruházásra. Gépek híján nehezen tudnak megbirkózni a kemény talajjal, alig néhány centis a szántás. A faluban sok a felesleges munkaerő, kevés a munkaalkalom. Ez természetesen nem helyi, hanem országos gond a mezőgazdaságban.

A parasztkérdés végleges rendezésére az 1947-es választások, a MDP nagy sikere megteremti a lehetőséget. A proletárdiktatura korszakával megkezdődik a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Sándorfalván 1948. nyarán alakul meg az első termelőszövetkezet, III. foku. Az alapítók zöme a volt hadifoglyokból került ki. Kicsi volt ez a termelőszövetkezet, kb. 250 kh területe volt, de jelezte a faluban az újat, a megoldást.

J E G Y Z E T

1. A tárgyalta időszakban nagyközség a kiskundorozsmai járásban. Hozzá tartozott Bodorszék, Eperjesi-tanyák, Homoki-tanyák, Szaporhegy, Fekete-tanyák.
2. Vármegyei Szociográfia. Csongrád megye, 64.1. A Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala, Budapest, 1938.
3. Sándorfalva községi képviselőtestületi közgyűlésének jegyzőkönyvéből. 1922. aug. 29. Szegedi Állami Levéltár /SZÁL/
4. U.o. 1922.III.13. SZÁL
5. U.o. 1922. VIII.29. SZÁL
6. U.o. 1923. II.27. SZÁL
7. U.o. 1923. VI. SZÁL
8. U.o. 1923. VII. SZÁL
9. U.o. 1923. VII. SZÁL
10. Magyarország földbirtokviszonyai 1935-ben. Magyar Statisztikai Közlemények 99. kötet, 163.o. Budapest, Stephaneum Nyomda Rt. 1936.
11. Sándorfalva községi tanács végrehajtó bizottságának adatközlése 1963. IV-ban.
12. U.o.
13. Féja Géza Viharsarok c. munkájában /Magvető 1957./ nevezi Csongrád megyében Derekegyháza és Nagymágocs mellett Sövényházát "eszmei községnek", amelynek külön közigazgatási előljárósága van, székhelye valamelyik major. A község háza uradalmi komenciót kap. A bíró az uradalom egyik gazdatisztje, a képviselőtestület gazdatisztékből, botosokból, esetleg lekötelezett bérlőkből^{al} az eszmei község egészében az uradalom eszköze.
14. Sándorfalva községi képviselőtestületi közgyűlésének jegyzőkönyvéből. 1926. SZÁL
15. U.o. 1920. XII.30. SZÁL
16. Magyarország földbirtokviszonyai 1935-ben. Magyar Statisztikai Közlemények 99. kötet, 163.o. Budapest, Stephaneum Nyomda Rt. 1936.
17. U.o. 1927. SZÁL
18. A szegedi rendőrkapitányság bizalmas jelentése a belügyminiszterhez. 341/1927. res.sz. PIARCH
19. Országos Statisztikai Hivatal iratai, 64-VI-147/1961.
20. Az adatok csak^d népszámlálás időpontjában Sándorfalván tartózkodó mezőgazdasági önálló foglalkozású személyek gazdaságát /birtokát, bérletét/ foglalják magukban, tehát nem tartalmazzák a népszámlálás idején másutt tartózkodó, de Sándorfalván birtokkal, bérlettel rendelkezőket, valamint azokat a sándorfalvi gazdaságokat sem, melyeknek jogi személy volt a tulajdonosa vagy bérlője, továbbá a nem mezőgazdasági önálló /pl. iparos, kereskedő stb./ foglalkozású személyek gazdaságát sem.

21. A FM jelentését közli Erdei Ferenc "Parasztors-parasztgond" c. munkában, 102-103.old.
22. Parasztors-parasztgond: A főszolgabíró távirata a földművelésügyi miniszterhez 1930.IV.2-án
23. Csendes Béla: A demokratikus agrárátalakulás Magyarországon, Közgazdasági Szemle, 1955. III-IV.
24. Sándorfalvi képviselőtestület közgyűlésének jegyzőkönyve 114/1931. sz.a. SZÁL
25. Az eredeti kérvényt közli Erdei Ferenc az idézett munkában 151-152.old-on. A sándorfalviak részéről Bonakap István írta alá a kérvényt.
26. U.o.
27. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak II.kötet, 880.o. A Mezőgazdasági és Erdészeti Dolgozók Szakszervezetének a kiadása. 1962
28. Bersenyi Iván: Parasztnyomor Magyarországon a 30-as években, Élet és tudomány 1958. IV.6.
29. Féja Géza id. munkája 317-318.old.
30. Féja Géza " " 111.old.
31. Dr.Ecseri Lajos: A magyar földműves nép munkája. Szentes, 1930. 12-14.old.
32. Dr.Ecseri Lajos id. munkája, 13.old.
33. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak II.kötet. 864.old. MEDOSZ, 1962.
34. Dr.Ecseri Lajos id.munkája 13.old.
35. Gémes Pál egykori bér munkás visszaemlékezése. Sándorfalva, Felszabadulás u.27.
36. Pászti Mihály és Czibolya András egykori majorsági cselédek visszaemlékezései. Pászti Mihály a sándorfalvi Arany Kalász Tsz tagja, Czibolya András a sándorfalvi Rózsa Ferenc Tsz malommunkása.
37. Dr.Ecseri Lajos id. munkája 35.old.
38. Gémes Pál a Vörs Őrség egykori tagjának és Marton Ferenc, volt direktóriumi tagnak a visszaemlékezése.
39. A szegedi törvényszék Markovich-tanácsának az ítélete. TAGYOB, II/4.c. PIARCH
40. U.o.
41. A kiskundorozsmai járási főszolgabíró bizalmas jelentése a belügyminiszternek 1931. VI-1-én. 2653/1931. PIARCH
42. Gémes Pál visszaemlékezése.
43. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak II.kötet, 907.old.
44. U.o. 916.old.
45. U.o. 917.old.
46. A Csongrád megyei főispán jelentése a belügyminiszternek 1937-ben, PIARCH
47. M.k.Csendőrség nyomozó osztályparancsnokságának jelentése a belügyminiszternek a sándorfalvi kommunista szervezkedésről. 1937. IX.2. PIARCH
48. Szili Antalné, Szeged, Oskola u. 6. sz.a, egykori sándorfalvi lakos közlése.
49. Felszabadulás.Dokumentumok, Szikra, 1955. A MKP programjavaslata, 172-173.old.
50. Délmagyarország, 1944. XI.20. Erdei Ferenc: A föld-reform történelmi szüksége.

51. Felszabadulás. Dokumentumok. Szikra, 1955.
Az Ideiglenes Nemzetgyűlés szózata a magyar néphez, 202.old.
52. Felszabadulás. Dokumentumok, Szikra, 1955.
A MKP állásfoglalása a földreform kérdésében, 411.old.
53. ~~Földmunkás- és szegényparaszttörmegségek. U.o. 412. old.~~
54. Felszabadulás. Dokumentumok, Szikra, 1955.
A Néplap cikke a földreform-rendelet kiadását és végrehajtását sürgeti. 414.old.
55. Felszabadulás. Dokumentumok, Szikra, 1955.
A Délmagyarország cikke: A reakció akadályozni igyekszik a demokratikus földreform megvalósulását. 414.o.
56. Felszabadulás. Dokumentumok. Szikra, 1955.
A Délmagyarország cikke: A földigénylő bizottságok összeírják a földigénylőket és előkészítik a földosztást. 415.o.
57. U.o. 424.old.
58. Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. Kossuth, 1960. 210.old.
59. Felszabadulás. Dokumentumok. Szikra, 1955.
Szabad Nép, 1945. III.25. 429.old.
60. Felszabadulás, Dokumentumok, Szikra, 1955.
A MKP vissza irányelvei szervezetei számára a földreform végrehajtásáért folyó harcban, 431.old.
61. U.o.
62. Pallavicini örgróf teljes vagyona:

	Földbirt.kat. tiszta jöv.	Földb.-ból haszon- bérbe adott te- rület kh
--	------------------------------	---

Algyő	1028 kh	2500	P	60
Csanytelek	291 "	2369		291
Mindszent	787 "	3211		408
Nagyvisnyó	4911 "	5052		-
Pálmonostor	301 "	2936		301
Sándorfalva	827 "	1688		534
Sövényháza	37014 "	268417		13563
Szilvásvár	4700 "	7450		-
Tömörkény	806 "	6848		-

Összesen: 50,665 kh		300471	P	15157 kh
---------------------	--	--------	---	----------

Gazdacimtár, 1935. Stephaneum Nyomda, Bp., 385.old.

63. Felszabadulás. Dokumentum, Szikra, 1955.
Pallavicini örgróf birtokán megkezdődik a földosztás, 449.
64. Sándorfalvi Földigénylő Bizottság iratai 216/1945.
/SFB/, Szegedi Állami Levéltár /SZÁL/
65. SFB 36/1945. sz. irata, SZÁL
66. Földművelésügyi Miniszter 33000/1945. F.M.sz. rendelete. A Földreformra Vonatkozó Jogszabályok. A MFM kiadványa 1945.
67. SFB irata, ikt.szám nélkül. SZÁL
68. Csongrád megyei Földhivatal 6467/5359/1945.sz.irata.
Szentesi Állami Levéltár

69. A MFT határozata. 1945. IV. Szentesi Állami Levéltár.
70. Csongrád megyei Földhivatal 1621/1945. sz. irata. Szentesi Állami Levéltár.
71. SFB 20/1945. sz. irata. SZÁL
72. SFB 17/1945. sz. irata. SZÁL
73. SFB 203/1945. sz. irata. SZÁL
74. SFB 39/1945. sz. irata. SZÁL
75. Megyei Földhivatal 2823/5359/1946. sz. irata. Szentesi Állami Levéltár.
76. Megyei Földhivatal 1593/5359/1946. sz. irata. Szentesi Állami Levéltár.
77. Megyei Földhivatal, 1812/5359/1946. sz. irata. Szentesi Állami Levéltár.
78. SFB 265/1946. sz. irata. SZÁL
79. Megyei Földhivatal 5824/5359/1948. sz. irata. Szentesi Állami Levéltár.
80. Megyei Földhivatal, Ikt.sz.nélkül. Szentesi Állami Levéltár.
81. SFB ikt.sz.nélküli irata. SZÁL
82. Megyei Földhivatal 238/1946. sz. irata. Szentesi Állami Levéltár.
83. SFB 346/1946. SZÁL
84. SFB 348/1946. SZÁL
85. Sándorfalvi Nemzeti Bizottság 351/353/1946. sz. irata. SZÁL
86. OFT 38430/1946. sz. irata. Országos Levéltár
87. FÉKOSZ sándorfalvi szervezetének átíráta a SFB-nak. SFB 332/1946. sz. irata. SZÁL
88. Sándorfalvi Nemzeti Bizottság 1946. VIII. 22.-i ülésének jegyzőkönyve. Ikt.sz.nélkül, SZÁL
89. Sándorfalvi Nemzeti Bizottság 1946. X. 31.-i ülésének jegyzőkönyve. Ikt.sz.nélkül, SZÁL
90. OFT 237830/1946. Országos Levéltár/OL/
91. U.o.
92. SFB 25/1945. sz. irata, SZÁL
93. OFT 237830/1946. OL
94. OFT 49798/1946/III. Szentesi Állami Levéltár.
95. Csongrád megyei Földhivatal ikt.sz.nélkül, Szentesi Állami Levéltár.
96. U.o.
97. Csongrád megyei Földhivatal jelentése ikt.sz.nélkül. Szentesi Állami Levéltár,
98. SFB 41/1945. sz. irata. SZÁL
99. OFT 3.sz. Tájékoztatója 1945. VI. 25. SZÁL
100. Algyői FB 97/1945. sz. irata, Szentesi Állami Levéltár.
101. MFT XV.K. 1/1945/25. " " " "
102. MFT XV.K. 1/1945/24. " " " "
103. SFB 46/1945. sz. irata. SZÁL
104. MFT 5359/1947. sz. irata. Szentesi Állami Levéltár.
105. MFT XIX. II. 30/1945. sz. irata. " " "
106. Megyei Földhivatal 751/1945. sz. irata Szentesi Állami Levéltár.
107. U.o.
108. Megyei Földhivatal jelentése 1947. VI. 3-án a Szövet-séges Ellenőrző Bizottság /SZEB/ felhívására a föld-reformmal kapcsolatos adatokról. Szentesi Állami Levéltár.

109. Szili Antalné egykori sándorfalvi lakos közlése.
110. Megyei Földhivatal jelentése 1947. VI. 3-án a SZEB-nak. Szentesi Állami Levéltár,
111. Megyei Földhivatal 4162/1945. sz. irata. Szentesi Állami Levéltár.
112. U.o.
113. Megyei Földhivatal jelentése 1947. VI.3-án a SZEB-nak.
114. OFT tájékoztató. Megyei Földhivatal, 5451/3723/1945. Szentesi Állami Levéltár.
115. SFB 318/46. SZÁL
116. Megyei Földhivatal jelentése a SZEB-nak.
117. SFB 414/1946. SZÁL
118. SFB 1/1945. SZÁL
119. SFB 320/946. SZÁL
120. SFB 99/945. SZÁL
121. Megyei Földhivatal jelentése a SZEB-nek.
122. Megyei Földhivatal ikt.sz. nélküli irata. Szentesi Állami Levéltár.
123. Magyar Közlöny 1946. VI. 25.
7120/1946. M.E.sz.rendelet.
124. Megyei Földhivatal jelentése a SZEB-nak.
125. U.o.
126. U.o.
127. Az órabér adatai Berend Iván Ujjáépítés és a nagytőke elleni harc Magyarországon 1945-1948. c. könyvéből valók /Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963. 359.o./
128. Megyei Földhivatal jelentése a SZEB-nak.
129. FEKOSZ sándorfalvi szervezete 1947. II. 6.-i iratából, SZÁL
130. FEKOSZ sándorfalvi szervezetének 1947. I.-i irata. SZÁL.